Контрольный экземпляр

Массе а мехкий пролетареш, вІашагІкхета!

СЕРДАЛО

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГІАЛГІАЙ ОБКОМА, НОХЧ-ГІАЛГІАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

(«СВЕТ») Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров Чечено-Ингушской АССР

Газет арадуьл 1923 шера дениз ● ЕРА, 6 октябрь, 1977 шу. ● № 120 (5787). ● Мах 2 кеп.

Керда Конституци—из, ала мегаргда, Советски пачхьалкхе дегІаяра дерригача кховзткъа шера концентрированни итог я. Цо къьгга тешал ду Октябро кхайкаяь идеяш, Ленина васкеташ толамца кхоачащдешхилара.

(Новкъоста Л. И. Брежнева СССР Лакхехьарча Совета сессе яьча докладера).

Советски Социалистически Республикай Союза Конституце (Керттерча Закона) проектахи дерригача халкъо из ювцара итогехи

Новкъоста Л. И. БРЕЖНЕВА 1977 шера 4 октябре СССР Лакхехьарча Совета сессе яь доклад

Хьамсара новкъостий депутаташ!

Лакхехьарча Совета укх сессена хьалхашка латт цу деша ший дизначе маІанца исторически декхар: Советски Социалистически Республикай Союза керда Конституци тІаэцар.

Керда Конституци вай тІаэц Сийлахь - йоккхача Октябрьски социалистически револоце 60 шу дизар гаргакхаьчача хана. Мехка вахаре эггара йоккхагІйола ши событи духхьал цхьан ханна нийсъялар дац из. Царна юкъера бувзам дуккха кІоаргагІа ба. Керда Конституци — из, ала мегаргда, Советски пачхьалкхе дегІаяра дерригача кховзткъе шера концентрированни итог я. Цо къьгга тешал ду Октябро кхайкаяь идеяш, Ленина васкеташ толамца кхоачащдеш хилара. (ТІоараш тох).

Лакхехьарча Советага ювца аьнна хьачуеннача Конституце проект наьха йоккхача коллективо дуккхача шерашка тІагІертта баьча балхах хьахиннар да. СССР Лакхехьарча Совето вІашагІъеллача Конституционни Комиссена юкъебахар опыт йола партийнни пачхьалкхени болхлой, болхлой класса, колхозни ахархойн халкъа интеллигенцеи, вай мехка дуккхача къамий викалаш. Конституци оттаяра юкъеэзабар цІи хеза бола Іилмахой, специалисташ, пачхьалкхен органийн общественни организацейи болхлой. Проект шозза йийцай КПСС Центральни Комитета пленумашка.

Сона хетачох, вай бокъо я, Конституци кийчъярца, ювцарца, тІаэцарца дувзаденна тхона хьалхашка нийтта лоархІаме декхараш бокъонца дог цІенача хьисапеи социалистически демократе еррига принципаш бокъонца леррагІа чакхйоахаши кхоачашлаьд ала.

I.

Кийчон беррига балха хоадамбеш бола тохкам хилар Конституце проект дерригача халкъо ювцар. Из йийцар биъ бетта гаргга, хІаьта цу деша ший дизнача маІанца из дерригача халкъо йийца а йийцар, верригa а цига дакъа лаьцар **біяъ шовзткъа миллион совгІа саг ва, вешта аьлча, вай мехка бахача кхийнача наьха пхе даькъах диъ дакъа совгІа. Селла шера халкъа хьинар даьржа ха вай мехка йовзаш яц.**

Дерригача халкъо ювцара керттера политически итог сенах латт аьлча, из латт советски наха: тхо хьежаш хинна Керттера Закон из да аларах. (ТІоараш тох). Цо нийса хьахьокх тхона карагІдаьннараш, тхона дагалаьттараши дегондалои, нийса оттаяьй тха бокъонаши декхараши. КарагІдаьннар дІачІоагІа деш, цо хьаелл коммунизм хьалъелга дІахо доаржадара перспектива.

Проект ювцара хетаяьр предприятешкеи колхозашкеи къахьегамхой, тІема доакъошкеи нах бахача моттигашкеи яь хинна цаІи ахи миллион гаргга собрани. Из йийцай профсоюзий, комсомола, кооперативни объединеней, творчески организацей пленумашкеи, активашкеи, собранешкеи. Из ювцача дакъа лаьцар ерригача вай парте. Йиъ біаьи шовзткъеи итт эзарнел тІех хьайнйлла партийни собранеш хилар, цига къамаьлаш дир кхо миллион совгІча саго. Проект йийцар ерригача Советаша, юрташкарчаргара йолаенна союзни республикай Лакхехьарча Советашка кхаччалца, вешта аьлча вай дерригача халкъа викалаш болча ши миллион совгІча депутаташа. Царех хІара форуме Конституце проект къоабалйир.

Юххера а цІаккха а ца лаьгІлуш ухар советски наьха письмош.

Патриотизм, вай партеи Советски Іаьдалеи политика чІоагІа къоабалъяр, кругозор шера, уйлаш корта болаш хилар, шоашкара а новкъосташкара а хьадеха доагІар чІоагІа хьадехар из да царех дуккхя а дуккхагІча письмой хьисап. Цар автораша, из ювцаш хиннача собранешка дакъа лаьцараша а санна — тайп-тайпара профессеш, ханаш йолча, тайп-тайпарча къамехи народностехи болча наха коммунисташеи парте боацарашеи дикача дас санна, нийса анализ ю Конституце проектана, текст тоаяра предложенеш кхувл, хІаьта цунца цхьана вай общества вахара тайп-тайпарча оагІошта доагІа шоашта хетараш дувц.

Цу тайпарча къамаьлийи письмойи уйла ю Іа, тІаккха кхоач выводага: ай царца хьа ма-гойтий социализма Іалаьмате йоккха котало — ше пачхьалкхенах хьа ца къоаставеш вола, пачхьалкхеи, халкъа юкъара хьашташ ший дулхахцІийх дола гІулакх лоархІаш вола керда саг. (ТІоараш тох).

Дагалоацаргда вай, Октябрь котбаьнна дукха ха ялалехьа В. И. Ленина эксплуататорски строя вайна тІехьаленна дутт пачхьалкхен мел долчох нах чІоагІа ца тешаш хилар яхаш белгалдаьхалга. «Из эшадар, — йоахар Владимир Ильича, — геттара хала, Советски Іаьдала мара кхоачашдуларгдоаца, бакъда цунгара а дукха хан геттара чІоагІа тІагІортари дІадеха, Іалаьмате хала декхар да» (ПСС, т. 36, оагІ. 184).

ХІаьта Советски Іаьдало из декхар кхоачаш а дир. Цунна къьгагІа дола тешал — кердача Конституце проект ювцаш къахьегамхоша Іалаьмате чІоагІа хьинаре дакъа лацар. Вай тешшаме а доккхал деш а ала йиш я: **духхьал дерригa Советски халкъ ший пачхьалкхен Керттера Закон бокъонца хьакхеллар а хинна дІаэттар. (ДІаьхдаь тІоараш тох).**

Мукъаба сона, новкъостий, СССР Лакхехьарча Совета цІерагІа Конституце проект дерригача халкъо ювцача дакъа лоацаш хиннача хІаранена баркал ала а вай сийлахь-йоккхача Даьхен духьа беча балха тІа цар массане а керда толамаш дахар, вай социалистически пачхьалкхен гІулакхашта юкъе дІахо, кхы а хьинарегІа цар дакъа лаца ловш хилар дІахайта а! (ДІаьхдаь тІоараш тох).

Конституционни Комиссе дІахойт, дерригача **халкъо ювцаро торо елар Конституце проект холуш тоае, цхьадола пайдане тІатохараши, нийсдераши, тоадераши цунна юкъедахьа.**

Еррига а хьаккхаьчар я проекта формулировкаш яшхара, тоаяра, тІатохараш дара тІаерзаяь цхьайола статьяш тоаярах йола йиъ біаьи шовзткъеи итт эзар гаргга предложени. Уж тоадераш, царех дукхадараш, хила ма-доагІара, цхьаьне аьнар кхычар юха оалаш а да, теркам тІабахийта Іома а даь Конституционни Комиссе могаду проекта 110 статьяна хувцамаш юкъедахьа а керда цхьа статья тІатоха а. Комиссе могадераш беррнгача депутаташка долаш да. Са декхар да керттерча дешашта йола Комиссе предложенеш нийса хиларах шо дІакхетадар.

Эггара хьалха белгалдергда аз, хьаккхаьчача предложенеех дукхагІа яраш **социализмерча къахьега лоархІам** санна долча овлан тІарча деша хьакъехьа йолга. Новкъоставша предложени йоалаю къахьегамхой общество хилара тарра вай общества хьисап Конституце тІа къьгагІа хьахьокха.

Из предложени кІоаргга маІан долаш я аьнна хет сона. Советски общество алхха **къахьегамхой** классехи социальни группехи мара яц. Из теркал а деш, предложени йоалаю Конституце 1 статья тІа дІаязде, Советски халкъюкъарча пачхьалкхено хьагойт мехка болхлой, ахархой, интеллигенце, дерригача къамийн народностийн **къахьегамхой** лоІами хьашташи. Цунца цхьана, хетаргахьа, бакъахьа хургда цхьаькха предложени а тІайийцача: Конституце тІа СССР политически лард а, вай экономически система лард а белгалъяь ца Іеш, **вай пачхьалкхен социальни лард а белгалъелга.** Из тайпа лард я вай хІанз болхлой класса, колхозни ахархой, халкъа интеллигенце йохаргйоаца союз, хІаьта цох къьгга ала а деза. (ТІоараш тох).

Новкъоставша иштта предложенеш йоалаяьй СССР экономически система лардах йолча статья тІера формулировка нийсагІа е, цу тайпара лард пачхьалкхени колхозни - кооперативнии доалахье хилар къьгагІа белгалде аьнна. Из нийса да. Производства средствай социалистически доалахьеи уж ши форма ма-йий вай халкъа боахама хьисап а советски общество доттагІлен шин класса — болхлойн ахархойн классийн ехкалуга а хьагойтар. Цу тайпана нийсдар юкъедихьаш.

Массехк эзар предложени кхаьчай **къахьегача коллективаша дІалоацача моттигехи цар лоархІамахи.** Цар автораша бакъахьа хет Конституце тІа къахьегача коллективаа декхараши бокъонаши шерагІа белгалйича, къаьстта производствана планированияри социальни дегІаяри, кадраш кийчъяри дІанийсъяри, болхлой къахьегама хьалаши быти тоаяр, цар квалификаци айяр, къахьегамца коммунистически уйла хилар санна долча доакъошка. Цунна раьза хилча бакъахьа да.

Къахьегача коллективе, цуй партийни, профсоюзни, комсомольски организацей балхаца хьагучадоал общества дерригa вахар — экономически а, политически а, духовни а. Мадарра аьлча, из — вай боахама хинна ца Іеш политически а ерригача организма юххьанцара а ячейка. Цудухьа иштта нийса лув къахьегача коллективах йола статья Конституце вай политически системана хетабаьча 1 корта юкъе хила еза яхараш а.

Эзараш предложенеш кхаьчай **обществана пайдане болча къахьегамах мичча бесса а къехкар социалистически общества принципашца тарлургдац** аьнна Конституце тІа ала яхаш. Наха дІадех прогульщикаш, къахьегамах йоаца доходаш езараш чІоагІагІа бехке бар. Уж нийса йоагІа предложенеш хьал ца лаца йиш яц.

Дуккхача новкъосташа язду Конституце тІа къаьстта белгалде деза **халкъан рузкъа,** вай социалистически доалахье — халкъо коллективно къахьегарах хьахиннар, еррига общество дегІаяра лард **лорае** гражданаш декхарийла болга. Цу дешах къахьегамхошта хетачоа раьза а хинна Конституционни Комиссе предложене йоалаю Керттерча Закона цу хьакъехьа йолча статьяна хувцам бе.

Хьаккхаьча замечанеш теркал а еш предложени йоалаю «Пачхьалкхен саги» яхача разделера цхьайола статьяш нийсъе. Иштта, чубаха цІеноц хилара йолча бокъон статья тІа, дуккхачарна хетарашка хьежжа, йоах **шоашта чубаха хьаденнача цІеношка дика хьажа гражданаш декхарийла хиларах.** Бераш хьалкхедара йоакхо е гражданни декхарийла хилара хетаяьча статья тІа хІинз иштта белгалдаь да **бераш а декхарийла да даьйиноанойи йоакхо е а царна новкъостал де а.** Белгалдаккха безам ба са, цу тайпара тІатохар де аьнна предложенеш ха яхача нахагара кхаьча ца Іеш, дуккхача кагийча нахагара а кхаьча хилар, из къаьстта гІадвугаш а да.

Дерригача халкъо ювцаро торо елар **социалистически демократи дІахо дегІайоалаяра** тІеерзаяь йола проекта цхьайола положенеш эргайоахаш тоае.

Дукхача новкъосташа, царца моттигерча Советий депутаташа а предложени ю Конституцена юкъе харжархой наказех йола статья яхьа еза яхаш. Наказаша хьагойт бахача наха дІадеха тайп-тайпара гІулакхаш, къахьегамхой къаьсткъаьстача группайи біарччача общества хьалдда дола хьашташ. Цудухьа наказаш кхоачащделга — Советийи цар депутатийи балха лоархІаме дакъа. Аьлча тоъаргда, духхьал тІехьарча шин шера харжархой 700 эзар совгІа наказ кхоачащдаьлга. Цунца — социалистически демократи гойташ дола цхьа бакъдар. ХІаьта наказаш кхоачащдара е еза терко депутаташа яь ца Іеш предприятей, колхозий, гІишлоний, учреждений кулгалхоша а е еза.

Иштта лаьрхІа да вай пачхьалкхен вахара демократически лардаш дІахо дегІайоалаярах къахьегамхоша тийна кхыйола хьаькъале а нийса а предложенеш теркалъелга. Иштта, дуккхачар ма-яххара, дІаяздича бакъахьа хургдар, **гражданин цхьан ханна шин Совете мара хержа хила йиш яц, аьнна.** Цо гІо дергда вай пачхьалкхен органашка керда визаш дахкара, пачхьалкхен гІулакхашта доал дечара нах дуккхагІа хилийта.

Кепайоазон тІара шоана ховча тайпара, дерригача халкъо ювцача хана чІоагІа дискусси хилар **масса шу даьлча бокъо я гражданий Советашка хержа хила,** яхаш. Шерра хьаллаьцар 18 шу даьлча гражданий бокъо я ерригача Советашка хержа хила аьнна йола проекта статья. Бакъда йолаш яр из хІа 21, 23 е кхыметтел 30 шу хила еза яха предложенеш а.

Цу дешага хьожаш Конституционни Комиссе лерхІ депутаталла кандидаташ оттабеш къахьегама коллективаш, общественни организацеш массе а оагІорахьа цар гІулакхашка хьожаш йолга, царгара доагІар чІоагІа хьедехилга. Из тешаме гаранти я Советашка баха хьакъ дола, атта доаца депутата декхараш кхоачащде могаргдола новкъостий мара хоржарг ца хилара. ХІаьта вай кагирхошта юкъе, ховш махиллара, уж тайпа нах кІезнга бац. Цудухьа ерригача Советашка харжара, СССР Лакхехьарча Советагара дІанккхача, оттае йиш яр 18 шу ха. ХІаьта СССР Лакхехьарча Совето пачхьалкхен юкъара хьисап дола къаьстта бехктокхаме решенеш тІайеш хиларца цига хержа хила гражданашта бокъо яла мегаргьяр 21 шу даьлча дениз.

Дуккхача къамаьлашкеи письмош тІеи шоашта хетар дувцаш бакъахьа хургда йоах **доал ду органаши бехктокхамеча балха тІара нахи Советаштеи бахача нахаи хьалхашка бехктокхамеи отчет тела езаши хилара принцип кхы чІоагІагІа чакхъяьхача.**

Из дизза белгалде мегаргда йоагІ-йоагІача статьяш тІа, исполкомаш, депутаташ, хоржаш бола кхыбола болхлой **Советашта хьалхашка санна къахьегама коллективашта а бахача моттигашкарча гражданий собранешта а хьалхашка хан-ханнахьа отчеташ тела декхарийла ба а аьнна.**

Юххера а, дуккхачарна хет, депутатий запросашка хьажара порядках, законаш телхадарах, къахьегамхой критически замечанешка харцахьа хьажарах бехктокхамеча балхаш тІа болчар бехктокхамах йола статьяш хоадам болашагІа дІаязъе еза аьнна. Комиссе лерхІ из Конституце йоагІ-йоагІача статьяш тІа тержалде мегаргдолаш.

ХІанз, **пачхьалкхен органаш вІашагІйоххара а цар балха а** хьакъехьарча цхьадолча тоадарех.

Цхьаболча новкъосташа дех **союзнии автономнии республикайн моттигерча Советийн шоай территореш тІа экономически социальнии комплексагІа дегІаухилга Іалашдара йолча полномочеех** хоадам биззагІа беш алар. Цунна раьза хила мегаргда. Конституце тІа тоъам болаш даьшха аьннад йоагІ-йоагІача — отраслей хьалах болча министерствайн ведомствайн бехктокхамах. ХІаьта, хетаргахьа, бакъахьа хургда болх вІаши бувзилга а координаци елга а, предприятеши социально - культурни учреждениеши, царна доал дер малав ца къердаш, хьалдача территоре тІа дегІаахара комплектность Іалашъеча моттигерча органий декхарех а иштта къьгга аьлча.

Гражданашта хетараш теркал а деш нийсъеш я кхыйола статьяш а. Къаьстта аьлча, министерствайн пачхьалкхен комитетийн, Іаьдала моттигерча органий карадолчох, судах, арбитражах, прокуратурах.

Ювцача дакъа лаьцачар цхьа барт а болаш бакъахьа лаьрхІар СССР ленински арахьарча политика де лерхІарехи принципехи бола лаьрххІа корта Конституце проектана юкъебахьар. Цу кертаца дувзаденна предложени еннай Советски Союз массанега а дизза а герз Іодиллийта гІерт аьнна тІатоха. Из, ма-дарра аьлча, нийса да. (ТІоараш тох).

БІарчча хьанйцача Конституционни Комиссе Лакхехьарча Совета могаду, алхха редакционни дараш доацаш, **Конституце текстана дола біаьи шовзткъеи итт гаргга тоадераши нийсдераши** тІаэца. Цу наькъаца чоте эцаргда дук-

(Йистедоалар 2-ча оагІо тІа).

ПАРТЕ КОММУНИЗМАГА ДУГ ВАЙ

ИйсазлагІа хержача СССР Лакхехьарча Совета аргІан йоаца ворхІлагІа сесси

Вай Даьхен боккха исторически лоархІам бола событи хиннай. Москве 4 октябре хьайийллача СССР Лакхехьарча Совета аргІан йоацача сессе ювца а чІоагІъе а хьачуеннай Советски Социалистически Республикай Союза кердача Конституце проект. Сессех а мехка Керттера Закон тІаэцарах а коммунизм хьалъеча исторически хІама хургда, цар кхы а йІаьхий ергъя дунен социализма опыт, чІоагІгІа аьттув боаккхаргба дерригача дунен къахьегамхоша паргІатоппа, демократена, чІоагІача машара, социальни прогресса тІехьа лоаттабеча къовсаме.

Юкъарчал доацаш КПСС Центральни Комитето, цун Политбюрос, парте ЦК Генеральни секретара, СССР Лакхехьарча Совета Президиума Председатела, Конституционни Комиссе Председатела новкъоста Л. И. Брежнева кулгал а деш кийчъяь СССР Конституце проект дерригача халкъо биъ бетта йийцар. ЧІоагІгІа хьашт долаш а шоашта тІалатта бехктокхам кхетабеш а беррнгача советски наха — коммунисташеи парте боацарашеи, болхлошеи колхозхошеи, Іилман культуран деятелаша, біухошеи дешаш болча кагирхошеи Іома а йир, анализ а йир цу лоархІамеча документа хІара статьяна. Из ювцара итогех дувцача хана новкъоста Л. И. Брежнева белгалдаьккхар «вай партеи вай халкъои Іалаьмате чІоагІа цхьоагІо, коммунизм хьалъяра керттера декхараш толаме кхоачашдара шоаш кІоаргга бала кхоачашдолга хьахьеккхалга».

Керттерча Закона проект ювцарах хилар КПСС XXV съезда решенеш кхоачашъярга хьажар, цо новкъостал дир наьха къахьегамеи политически хьинар эйдара, халкъа керда кхоллама низаш гучадаьхар. Производствени коллективаша тІайийцар Сийлахь-боккхача Октябра 60 шу дизара — советски нахаца цхьана дерригача прогрессивни адамлено дездергдолча цІей сийна — доккхагІа дола социалистически декхараш.

Советски наха чІоагІа дегаш гІоздаьнна тІайийцар сесси хьаеллалехьа хинна КПСС Центральни Комитета Пленума решенеш. Пленумо керттерча даькъе къоабалйир Конституционни комиссе хьачуенна Керттерча Закона проект, хІаьта новкъоста Л. И. Брежневна тІадиллар кердача Конституце проектахи дерригача халкъо из ювцара итогехи СССР Лакхехьарча Совета сессе доклад е.

Йоккха Кремлевски дворец. Дегаш айденна ба мехка массе а миІингера сессе баьхка депутаташ. Шоаш хержараша цхьа барт болаш енна наказаш: СССР кердача Конституцена — вай вахара Керттерча Закона тІехьа кхаж тассаро дегаш гІоздаьха ба уж.

Укхаза ба дунен халкъашта юкъерча коммунистически болхлойи болама гІорбаьнна деятелаш, общественни деятелаш, Москве аккредитаци яьча дипломатически представительствашта керте латтараш, советски доазол дехьареи журналисташ.

Іуйрийна 10 сахьат даьннад. Гулбеннараша чІоагІа, дІаьхдаь тІоараш детташ тІайийцар новкъостий: **Л. И. Брежнев, Ю. В. Андропов, В. В. Гришин, А. А. Громыко, А. П. Кириленко, А. Н. Косыгин, Ф. Д. Кулаков, Д. А. Кунаев, К. Т. Мазуров, А. Я. Пельше, Г. В. Романов, М. А. Суслов, Д. Ф. Устинов, В. В. Щербицкий, Г. А. Алиев, П. Н. Демичев, В. В. Кузнецов, П. М. Машеров, Б. Н. Пономарев, Ш. Р. Рашидов, М. С. Соломенцев, К. У. Черненко, И. В. Капитонов, В. И. Долгих, М. В. Зимянин, Я. П. Рябов, К. В. Русаков.**

СССР Лакхехьарча Совета Союза Советеи Къамий Советеи цхьана яь заседани хьайийллар Къамий Совета председатела депутата **В. П. Рубена.** СССР Лакхехьарча Совета аргІан йоацача ворхІлагІча сессе повесткана юкъадахьа оттаду дош:

(Йистедоалар 3-ча оагІо тІа).

Москва. Кремль. Йоккха Кремлевски дворец.

ТАСС фотохроника.

Советски Социалистически Республикай Союза Конституце (Керттерча Закона) проектахи дерригача халкъо из ювцара итогехи

Новкъоста Л. И. БРЕЖНЕВА 1977 шера 4 октябре СССР Лакхехьарча Совета сессе яь доклад

(Иистедоалар. Доладур 1-гIча оагIо тIа).

кха а дукхагIча гражданашта хетараш. Аьлча тоъам ба, гражданаш къахьега декхарийла ба яхача статьяна тоадар даь, дувцар вIаши доагIаш итташ эзараш предложенеш хилар.

Цу цхьан ханна, новкъостий, хьачуенначa предложенешта юкъе я **Комиссена эца ца мегаьраш а.**

Иштта, дукхачa гражданаша предложенеш кхуьл, вай законодательстве хIанз йолаш йола тайп-тайпара правилаш Керттерча Закона юкъе а йиахье Конституционни боарамга кхачийта, яхаш.

Укхаза я моттигерча Советий сессеш чакхъяхара хьалда йола хаваш а, депутаташа отчеташ тела еза хаваш а, къаьсткъаьстача доал деча органий полномочеех, уж е вожаш правонарушенеш ярах йола санкцеш а.

Дукхачар бакъахьа лерхI дукхьал балха шоай участок кердача Конституце тIа дикагIа яьшхача. Цу тIара доагIаш — цун текста тIа хьалда де дезараш хьоахаде яха предложенеш. Масала, боахамa вахара правови регулировани елга эргадоахаш тоадар, гонахьара Iалам лорадар, машиннаькъий болх тоабар, унахцIено лораяр, просвещене система, материально - технически база дегIайоалаяр и. кх. дI.

Уж еррига предложенеш, новкъостий, психологически кхетаеш а, шоашка диллача, дукхагIъяраш, хетаргахьа, ниййса а я. Цхьабакъда, Конституци паччахьалкхен Керттера Закон ма дий. Цо дIачIоагIъераш юкъарчал доацаш шоаш леллаше а кхыча законодательни акташка йоашхаш а хоадам беш а йола керттера, принципиальни положенеш мара яц. Цу положеней ларда тIа а уж дегIайоалаеш а хилланза дарг ца хиларга хьежжа уття а дергда эргадоахаш тов а дергда законаши предписанеши, цхьан дешаца аьлча, текущи законодательство. ХIаьта из болх беш чIоагIа терко еш къоастае а чоте эца а еза Конституце проект ювцача хана хьааьнна дукхха хьалда дола хетараш. Цунца дийза аьлча, унахцIено лораяра дешагIа хIанз Центральни Комитето къоастеш я халкъа унахцIено лораелга тоадара де дезарий комплексни программах болча соцама проект. **(ТIоараш тох).**

Ала мукъаба сона, **Конституционни Комиссе шоай чулоацамга диллача ниййса йоацаш лаьрхIача предложенеех а.**

Цхьайола предложенеш геттара хьалха лелх, цар теркал даи, керда Конституци — коммунизма е йоацаш. дегIаена яле а, социализма паччахьалкхен Керттера Закон хилар. Вайцига лелаш яр «ХIаранегара — хьинарга хьежжа, хIаранена — къахьегарга хьежжа» яха социалистически принцип я. Экономически дегIадахкарех наьха сакхетамеи хIанзарча боарамагIа цунна тIагIолла тIехдовла йиш яц. Цудухьа болхлой квалификации цар къахьегама дикали теркал ца а еш, хьатIаэца йиш йолаш яц, масала, массиена а цхьагарра алапеши пенсеши оттадара. хьакъехьара е алхха къахьегама стажа ларда тIа цар боарамаш белгалдара хьакъехьара предложенеш.

Иштта предложенеш яр гIонна дола боахамаш геттара дIадаха е наьха санна эIамитде яхаш а. Ховш ма дий, эксплуатацена юзавланза йола из къахьегама форма вай экономике хIанз пайдана гIулакх деш хилар. Цудухьа тхона хетачох, бакъба гIонна дола боахамаш леладара паччахьалкхенон колхозашен гражданашта новкъостал деш хилар Конституце тIа белгалдаккха яхаш бола новкъостий. Вешта, гIонна долча боахамашта духьала къамаьлаш дераштa новкъа дар-м, доллача хIамангa ладийгIача, уж леладора аьнна дац, хIанз а, халахете а, уж леладу яхаш бахьанаш а доахаш, царга гIолла спекуляци а еш, пайдаш деш йола моттигаш хилар да. Цхьабакъда циггача йоаггIаш йолча паччахьалкхеч органаша ниййса чакхъяха еза тIахьожам лоаттабара шоашта Конституце ена бокъо, чIоагIа хьежа еза уж гражданашта телача лаьттан участкаех боагIача тайпара, обществана гIойле йолча тайпара пайда эцарга а гIонна болча боахамгарен хIаране ше-шийна хьегаца къингарен хьатIабоагIа пайда социализма принципашка хьежжа хиларга а.

СССР-е, ховш ма-дарра, хьахиннай наьха керда исторически общность — советски халкъ. Цхьаболча новкъосташа — уж, бакъдар аьлча, вIалла дукха а бац — харцахьа кхетадаьд из. Цар йоах, бIарчча цхьа советски къам аьнна ала деза Конституце тIа, союзнии автономнии республикаш дIаяха е, СССР-пара дIакъастара йолча бокъонах, кхыча паччахьалкхенашца дIа-хьа гIулакхаш леладара йолча бокъолах а яьха, союзни республикай суверенитет геттара готъе еза. Иззамо лостам болаш я Къамий Совет дIа а яьккха, цхьа палата йола Лакхехьара Совет е эзар яха предложенеш а. Уж тайпа предложенеш гIалат хилар ховш да, мотташ ва со. Къамий башхалонаш дIайоал яхилга вIалла а дац советски халкъа социально - политически цхьоагIо хилар. Ленински къамий политика лерргIа чакхъяхар бахьан долаш вай, социализм хьал а яь, цу цхьан ханна — исторе чухь эггара хьалха — толаме къоастадаьд къамий дош. Дохаргдоацаш да советски халкъий доттагIал, коммунизм хьалъеча юкъагIа тIа-тIа дукхагIа шоайла гаргагух уж, вIаши дIьхий хуъ пар духовни вахар. Цхьабакъда кхерамеча наькъа тIа оттаргдар вай, нагахьа санна къамаш вIаши гаргаахара из объективни процесс искусственно сихье вай доладелча. Цу хIамах чIоагIа лоралe яьхад В. И. Ленина, хIаьта вай цун васкеташта тIера а довргдац. **(ТIоараш тох).**

ЧIоагIа къувсаш йиййай моттигерча Советий полномочей ха шин шерах ах шерах оттаеш йола статья. КIезига предложенеш яьккаьц из ха депутатага шиъ лекхараш дикагIа кхетадеи болх толашагIа беи йиш хилийтар лаьхьа, пхе шера оттае яхаш. ТIаккха цо-м наьха санна кIезигбер- ма барий паччахьалкхенна доал дара школа Советашка йоаккхаш бола къахьегамхой. Нагахьа санна шин шерах ах шерах хержа депутат болх дика беш хуле, цун кандидатуре шозлагIа юха харжа оттаяра фу новкъа доал? Из-м, цунца дувзаденна аьлча, иштта деш а ма дий ахнел совгIа бола депутаташ шозлагIа юха хорж, цудухьа по новкъостал ду Советий болх лерргIа дIахо бахьара Цу тайппара, из статья хувца ягIаш аьнна хет тхона.

Конституционни комиссе даьхкал паччахьалкхен функциеш юкъарчал доацаш партийни органаша дIале, КПСС ЦК Политбюрона законодательни бокъонаш ле яхаш дола письмош а. и кх. дI. Уж предложенеш чIоагIа гIалат я, хIана аьлча вай общесте парте лоархIам кхетабара гIулакха юкъе кегар бахьар цар. Советски Iаьдала лоархIами функциеш йоаегIерт уж.

Вай парте доал ду парти а хиша ше дIаэттачул тIехьагIа В. И. Ленина кулгал а деш хиннача бархIлагIча съезде а тIехьа чIоагIа хьаккхайкадаьд. шиннй решенеш «советски» органашка гIолла. **Советски Конституце доазонел чухьа** («КПСС — съездий, ЦК конференцейи пленумийи резолюцеш решенешкеи», т. II, 8-гIа издание, оа. 77) чакхйоахаш хилар. Советий гIулакхашта кулгалдеш ше яле а, цар когаметта дIаоттаи из, партийнии паччахьалкхенни органий функцеш шо-шоашта дIалу ца. Из ленински принцип КПСС Уставa тIа дIаязъяь а парте эггара тIехьагIа хиннача съездий решенешка цIаьхха белгалъяьккха а я. Оаха могаду кердача Конституце тIа а из дIаяздела.

Паччахьалкхен вахара дешаех бола шиъ никъ парте чакхбоах, эггара хьалха, халкъо Советашка хержачен паччахьалкхен органашка болх беш болчен коммунисташка гIолла. Шиъ эггара лоархIамегIарча декхарех ца лоархI цо Советий Iаьдал ма-могга чIоагIдарахи эргадоахаш тоадарах, социалистически демократи дIахо дегIайоалаяра йоакхо ярах. Из принципальни никъ вай лела а бу массаза лела а бергба. **(ТIоараш тох).**

Новкъостий. **Конституце проект ювцилга цун текстана еча анализа доазонел гаьнна арадаьннад. ЛоархIамегIарча, советски наха чIоагIа дагадоахача вай вахара дешай хьакъехьара, белгала дерригача халкъа, гуччахьара къамаьл а хинна дIаэттад из.** Къахьегамхой коллективашен хьаьст-къаьстача гражданашен йоагIаш йола, дукххаза а ира критически замечанеш яьй паччахьалкхен органийи общественни организацейи гIулакхий тайп-тайпара аспекташ лаьца болх тоабара, долиг дола кхоачамбоацараш дIададахара чакхдаха гIулакхаш могадаьд.

Дукххача письмоша тIахьех тунеядстваца, къахьегама дисциплина чIоагIа телхаярца, малар тIехдахарца, вай социалистически вахара хьисапа маIана шийна новкъарле еш долча, обществана духьаларча кхыча гIулакхаш лоттабу къовсам чIоагIбара Къахьегамхошта цу тIагIертта дIадехачох хьадда выводаш е еза ерригача паччахьалкхенен общественни организацешa.

Дукххача письмош тIа хоам бу къаьст-къаьстача кулгалдеча болхлоша шоашта карарча гIулакхах пайда а эцаш эгIазвугаш харцахьа хIамаш леладеш хиларах, приписка а ен паччахьалкхе Iехаярах, ца аьрдаьд яхарах; кхаьш ийдарах; къахьегамхошта эшараш теркал ца деш, царга тIагIоллара мара дIа ца хьожаш хиларах; критика ярах гIелал яхьаш йола моттигаш хиларах.

Белгалдаккха безам ба са, новкъостий, хьакхаьча цу тайпара дерригa хоамаш бехке бараштa закона берригача лирача низаца таIазар делга а тIехьа чулоацаш, **дииза даргдоацар** дар духьа бокъонца тохкаш долга. Из доацаш вешта а ала деза, вайцига порядок телхаеш йолча моттигашка — производстве, паччахьалкхени общественнии вахаре — из лерттIа вIаштIехьа яккхар вай общество дегIаахара гIулакха бокхха кхоачам ба. Къахьегаме хьурмат доацаш хилар, социалистически доалахьепах Iагьюаргаш яр, гIулакхаца а нахаца а формально-бюрократически гIулакхаш леладар санна дола хIамаш дIадоахе, вай сихдергда мохк дIахьалхашкахьа гIолга, дерригача вай халкъа вахар тоаделга. **(ТIоараш тох).**

Дукххача письмошкен къамаьлашкен оттаду халкъа тIахьожам дIахо чIоагIбарахи эргабаьккха тоабарахи дола дош. Из ниййса да. ХIаьта цул аьттув боаккхаш хургда, белгала аьлча, кердача Конституце тIа тIаэца аьнна оттадаь СССР-ерча халкъа тIахьожамах дола закон.

Письмой дукххача автораша могаду йIаьххача хана тешамеи обществана пайданеи къахьегараштa, производстве хьалхалаттараштa кIезиг-дукха отпускаш совйоахаш йола поощрительни система юкъейоалаелга. ХIаьта, вокх оагIорахьара, дий хьона, эхь-бехк а ца хеташ бахха ханах а йоахаш из ийераштa, вешта аьлча, дукххаl дIадеш хIама а доацаш, балха тIера а бувлаш леларашта отпуск доацаелга. Гучох, къахьегамаи социальни дешаштеи йолча Комитето а кхыча ведомствашa а, хIаьта иштта ВЦСПС-о а цу хьехамашка ладугIа мегаргда отпускний система эргаяьккха тоаяра чакхдоахаргдола гIулакхаш кийчдеча хана, цу цхьан ханна цу даькъера вежарашха долча мехкашка йолаш йола практика теркал а еш.

Тхона хетачох, теркалье мегаргья тIом беча дакъа лоацаш хиннача Сийлахь-боккхача Дай-мехка тIема ветеранашта цу даькъе тахан пенсе тIа бараштa а, вахара хьалаш дIахо тоалара чакхдоахаргдолча гIулакхий хьакъехьара предложенеш. Партен Советски паччахьалкхенон. Сийлахь-боккхача Дай-мехка тIема доакъашхой хадданза йоакхо а еш, цу даькъе хIанзле а кIезига хIамаш даьлаи. Кхы тIа а ахча лохлургдий тIемашта юкъе эггара халагIа болча тIем тIа вай Даьхен паргIатон кортамукъалеи кIалхара яьккараштa кхы а цхьайола льготаш ялар духьа? Лохлургда аьнна хет сона. **(ДIаьхдаь тIоараш тох).**

Иштта дувц кхалнаха-новкъошта кхы тIа а льготаш ялар шоашта ловш хилар, медицински новкъосталах пайда дикагIа эцара, чуIе моттигаш скъара порядок лирагIа оттаяра, цхьадола кхы тайпа дешаш увттаду. СССР Министрий Совет, ВЦСПС — цар цхьапа къа а хьегаш. хилча бакъахьа хеташ дувцараш кхоачашдара вай таханарча кхоачамашкен торонашкен бокъонца хьажа а цунах фу хиннад хойташ СССР Лакхехьарча Совета Президиумага хоам бе а боагIа, аьнна хет сона.

Ишта да, новкъостий. СССР Конституце проект дерригача халкъо ювцарца дувзаденна дIаккхайкаданза даргдац аьнна Конституционни комиссена хийтта керттера хIамаш.

II.

Новкъостий депутаташ! Вай кердача Конституце проекти дерригача халкъо из ювцари йIаьххача хана дерригача дунен теркама юкъмоттиге лаьттад. Бакъдар аьлча, кхыметтел из дерригача халкъо йийца ца Iеш, дунен халкъашта юкъе а ювцаш хиннай ала мегаргдолаш да. Цунах а гу вайна хIанзарча дунен тIа социализм Iалаьмате боккха лоархIам болаш хилар хьахьоккхаш дола кхы цкъаькха цхьа тешал а. **(ТIоараш тох).**

Кердача Советски Конституце проект шерра йийца а йийцай, раьза хинна хьал а лаьцай **вежарашха долча социалистически мехкашкарча вай доттагIаша.** Шоай еррига уйла тIайохийташи хила доагIачунга хьожаши, новкъосташхен лаьрххIан дакъалоацаш хинаб уж цунца Iар бокъонца техкай из, шоай опыт хьайовзийтай. Дег тIара баркал оал вай царна из бахьан долаш. **(ТIоараш тох).**

Конституце проектана Iалаьмате чIоагIа уйла тIаяхийтай социализма мехкий кепайоазоно. «Социализмахи адамлеи кхоапарча денахи дола цIена бакъдар» дахьаш долча документа санна, «Коммунизм хьалъяра заман манифеста» санна мах баьб цо цун. Вай ленаlеча новкъостаца — социалистически содружества мехкий кулгалхоша белгалдаьхад проект шоай мехкаш дегIадахкара перспективаш къоастаяра боккхача лоархIаме хилар.

Социалистически мехкашка раьза хинна белгалдоах, СССР кердача Конституце проекта текста тIа вежарашха йолча паччахьалкхений конституцеех доахкаш дола гIулакхаш, советски законодательства хьалхагIа хинна опыт цар конституцеша чулоацаш санна, миччa бесса хьекха а цхьан тайпара хьахьекха хилар. Иштта хьаIов социалистически паччахьалкхен строительства коллективни опыт.

Кердача Советски Конституце проект чIоагIа хьашт долаш теркалъяьй дукха ха йоацаш колониальни Iазапах мукъаяьннача а дIахора шоай никъ хIанз белгалбеш йола **а къоначa паччахьалкхенашка.** Цу мехкий боккхийча деятелаша СССР викалашка яьхад, социализм котъяьннача эггара хьалхарча мехка паччахьалкхе хьалъяра 60 шера опыт вIашагIтехача проектах кIезига а боацаш пайда эцарга догдоахаш ба шоаш. Проект кIиръяь йиййай Африка, Азе, Латински Америка дукххача мехкий кепайоазоно. Ма-дарра аьлча, цу хана белгалдоахар, цу тIа белгалдаь Советски мехка карагIдаьнна хIамаш социализмагахьа леста никъ лаьцача дерригача халкъашта дог ураоттадеш дола масал хилар. **(ТIоараш тох).**

СССР кердача Конституце проект Iалаьмате чIоагIа уйла тIайохийташ тIанйцар **капитала мехкий къахьегамхоша а эггара хьалха цар авангардо — коммунистически болхлойн партеша а.** Компартей кепайоазоно ше дешарашта ма-барра бовзийтар проекта чулоацам, бокъонца техкар цун чулоацам, лакхха мах бир цун лоархIама. Вежарашха йолча партеша белгалдоах боккха лоархIам болаш, дегIаена хIанзара социализм яхар фуй, цо шийна хьалхашка малагIа декхараш оттаду хьахьоккхаш дола документ из хилар. Демократически дегIаахара наькъагIа боккха гIа баьккхаб Советски Союзо; советски халкъо практике чIоагIдаьл Маркса, Энгельса, Ленина сийлахь-йоккха идеяш бакъ хилар; СССР Конституце проекта тIа шортта материал я Iомае, уйлае, къовса — иштта да Октябра мехка керда Конституци къахьегамхой гIулакх бахьан долаш цар лоаттабеча бакъ къовсама шоашта дола новкъостал да яхаш болча капиталистически дунен тIарча коммунисташ дувцараш.

БIарчча хьанийцача, новкъостий, дерригача дунен тIарча къахьегача адамаша вай Конституце проектах деш долча дикача къамаьлаша, дег тIара из хьаштдолаши чIоагIа къоабалдеши хиларо дог хьалдуз советски халкъо даьхача толамех деча доккхало, новкъостал ду цар сийлахь-боккха интернациональни лоархIам кхы а шаьрагIа бIаргагора. **(ДIаьхдаь тIоараш тох).**

СССР Конституце проект теркал ца еш йитаяц иштта **капиталистически дунен тIарча буржуазни кепайоазоно а массови информаце кхыча средстваша а.** Царех цхьаьраша цхьа бахьан ниййса хоам баьб документа чулоацама хьакъехьа.

Малхбузехьарча дукххача газеташа белгалдаьхад, СССР кердача Керттерча Законо Советски Союзе демократи дIахо дегIаяр, гражданийи общественни организацейи бокъонаш шеръялар, ерригача паччахьалкхен политикана цар еш йола влияни йоккхагIа хинна хилар шийга гIолла хьахьоккхилга. Американски «Балтимор сяно» цIена бакъдар дийцад, проекто советски гражданашта оттаяьй «моллагIча малхбузехьарча конституценна ниййсийча йоккхагIа йола бокъонаш: къахьегара, салаIара, професси харжара, социальни Iалашонна, чуIе моттиг Iалашъяра, образованена, мах боацаш медицински новкъостал дара йола бокъо», яхаш.

Капиталистически мехкий паччахьалкхений политически деятелаша а кепайоазоно а къоабалдеш тIаэц Конституце эрахьарча политика керта тIа халкъашта юкъерча машареи барт-цхьоагIони гIулакха ше тIехьа хилар Советски Союзо паччахьалкхен-правови кепе чIоагIдаь хилар. Конституце проектах «историческа документ да» аьннад английски «Файнэншл таймсо». Малхбузенгермански «Зюддойче цайтунго» белгалдаьккхад проект «Iалаьмате боккха лоархIам» болаш хилар.

Цхьабакъда империалистически пропаганда лелараш бокъонца корзагIбаьнна хьайзаб вай Конституци дунен халкъашта юкъе шерра дувца доладеннaчул тIехьагIа. Малхбузенгермански «Генераль-анцайгеро» 13 июне а тIехьа гуччахьа хьаккхайкадаьд «Малхбузено кердача Советски Конституце проект хIанз тIехьаьккха ювцаш хилара» ше раьза доацилга.

Юха а кердадаьннад Советски паччахьалкхе йолаш хьадоагIача шерашка вайна хьалхагIа а эзарзза бIаргадайнар: империалистически пропаганда методий белгалагIа дола сурт. Вай сийлахь-боккха мохк ший турпала истори а сийрдеи дуккхача тайпарен культура а, дунен тIа образоване эггара лакхагIчарех цхьа боарам а, дукхкхача къамийн народностийи дегIаухеи барт тайнеи творчески вахар а тIехьа цунна фуй! Цу дерригача хIамай кIезига бала ба «психологически тIема» специалисташта. Цар лерхIар цаI да: социализмо наьха хьакъхьалашта еш йола влияни чIоагIъялара новкъарле елга, фуннагIа-моллагIа даь а цунах бола тешам бовбелгеи из гоамйолийтилгеи. Циггара хьалоагIаш да шоай массаза а цхьагарра хьадагалувцараш, корта боацаш дола юхамаччахьа доахараш, нах дуктIабаланза хилара, газеташ лешараш, аьнначох тешаш ладувгIараш, хьежараш аьннaчох тешаш хиларах пайда а эцаш, долаш дар эхь доацаш харцахьа дахар. Советски Союза хьакъехьа бIаргашта бIаргагуш дувца доацар. Циггара хьадоагIаш да кердача Советски Конституце чулоацам юхамаччахьа хетийтар, цун лоархIам кIезигбар, хIаьта шоай тарлой цун лоархIамегIара положенеш вIалла хьоаха ца еш йитар духьа миссел, из дIадовзийтар дукха лeладеш доаца гIулакхаш.

Къаьстта дорхбенна Iоттараш яй советски гражданий бокъоний, паргIатоний, декхарий хьакъехьарча положенешта.

Цунах, бакъдар аьлча, шийлогика йоалл: дукхьал сага бокъоний хьакъехьара «йоакхонаш» яха тема ма йий укх тIеххьарча хана капиталистически дунен тIарча белгалбаьнна болча викалаша социализма мехкашта духьаларча шоай идеологически похода керттера лостам а лаьрхIа хержар. Цхьабакъда Советски Конституцена критика ераш кхы хьалдаьннача хьал тIа ниййсеннабац цу гIулакха. Кхы бахен балеи моттиг йоацаш бисаб уж вай Конституце проекта тIа гражданий социально-экономически политически бокъонаши паргIатонаши, иштта уж чакхъяхара йола хьадда гаранташи цхьаннахьа а цIаккха а ца хьекхача тайпара шерра, кхетаеш, йиззa хьахьекха хиларах.

Вешта а, дегIаенача социализмна карагIдаьннача цу реальни хIамашта духьала фу даккха могаргда капиталистически порядкай апологеташта? МалагIаш я дукххача къахьегамхошта хIанзарча империалистически общества бокъонца Iалашъеш йола бокъонаши паргIатонаши?

Итташ миллионаш бараштa хьабе болх боацаш хилара луш йола «бокъо» я? Е дукхха ахча доацаш дола лорий новкъостал доацаш хилара йола унахой «бокъо» я? Е кагегIдола къамаш къахьегамаи дешарaи, быте а политически вахаре а эсалча хьал тIа лоаттадара «бокъо» я? Е доллача хIаманна низ кхоачача вIаштIехьдаьннача дуненна хьалхашка хаддaнза кхераш вахара а къона нoахал йоаккхала, къизала, Iазапа уйлацца хьалкхедар духьа кепайоазонои кинос, телевидене а радиос а дола хIама миштa ду хьежара а йола «бокъо» хила мег из?

Капитализма пропагандисташи идеологаши харцде йиш йолаш бац уж социальни эйлаш социализмо дIадаьха дукха ха хилар. Цудухьа кхыкхе машер хержай цар. Керттера ала гражданаша бокъонехи паргIатонехи пайда эцаро обществаи паччахьалкхени хьаштaшта, кхыча гражданий бокъонашта зе де йиш яц яхача а хIаьта иштта бокъонаши паргIатонаши чакхйоахилга гражданашта шоай декхараш кхоачашдарах дIахадаргдоацаш хилара хьакъехьарча а вай Конституце проекта положенешта тIаберзабаьб.

СССР Конституце проектата диллача, гражданина бокъонаш социалистически обществаеи паччахьалкхеннеи духьала яха йиш яц, — «из да, — йоах, масала, «Зальцбургер Фолькcблат» яхача австрийски газето, — советски гражданий цхьаккха бокъо йоацилга». Гой миштa йоах!

ХIаьта итальянски «Коррьере делла сера» раьза дац СССР Конституце, советски законаша ях де, социалистически общежите бокъонаш лоархIаш хила советски гражданаш декхарийла хиларах проекто яхачоa. «Уж дерригa доазонаш увттадаро, — язду итальянски монополей органо, — гражданийски бокъонаш кхоачашъелга фактически цхьаккха доацача кхоачаду, вайцига из кхетадеча тайпара лаьрхIача хIаьта а...». СССР-е гражданийски бокъонаш кхоачашъелга законаш телхадарах латташ хила дезa-кх тIаккха!

Ма-дарра аьлча, вай классови моастагIашта хетача тайпара хилча, СССР гражданашта яла езар, гучох, алхха цхьа «бокъо» мара яц — империализм гIадйнгара советски паччахьалкхенна духьала, социалистически строяна духьала къовсам лоаттабар. Вай Конституце цу тайпарча «критикашта» хала хетар динза далац вай: царна хилча бакъахьа хетачоа тIехьа советски халкъ цIаккха хургдац! **(ДIаьхдаь тIоараш тох).**

Вай «критикаша» кеп увттаю, царна лоIам ца хулийташ йола Конституце проекта положенеш йиззa дунен халкъашта юкъерча лоархIамегIа долча документашка хьежжа йолга шоашта хац ала гIерташ. ДагадохийтаргдA вай царна: ООН тIайийцача массане юкъарча сага бокъоний Декларацe тIа къаьгга хьайоах «хIара саг, ше паргIата а визза а дегIавара алхха торд яла йиш йолча обществана хьалхашка декхарийла волга», хIаьта гражданий бокъонаши паргIатонаши кхоачашъяро дIадехар «кхычар бокъонаши паргIатонаши йоагIача тайпара могаеши лоархIаши хилари демократически общества морала, общественни порядко, юкъарча вахара хьало ниййса дIадехараш кхоачашдари долга.

Иштта я дерригача дунено могаяь йола демократически общественни вахара принцип. Кхы тайпара хIама, господаш критикаш, дрлаш яц шоана гучахь цаIн къайлагIа кхыдари дувцаш шо эгIаз ухаш йолча СССР кердача Конституце уж положенеш.

ЧIоагIа раьза бац дукхагIбола буржуазни комментатораш советски общества вахарерча КПСС лоархIамах дувцаш йолча проекта положенешта а. Массе тайпара цIогIарч детт цар из «Коммунистически парте диктатура оттаелга», «паччахьалкхенна тIера парте примат», «партийнии паччахьалкхени органаш кхераме вIашагIъювзаялар», «партенеи паччахьалкхеннеи юкъера башхалонаш дIаяхар» да яхаш.

Фу ала доагIа укхаза? Цу атакай бахьанаш кхетадеш да. Коммунистически парти — из Советски халкъа авангард, эггара сакхетамегIа дола, хьалхалатта, бIарччача халкъах дIакъаста йиш йоаца цун дакъа да. **(ДIаьхдаь тIоараш тох.)** Халкъа хьашташ мара, цхьаккха кхыдола хьашташ дац парте. Партии халкъи вIашдухьал оттаде, «парте диктатура» яха хабараш дувца гIертилга из, масала, сага дог юхе йиcача ерригача организмана духьала оттаде гIертара тара хIама да. **(ТIоараш тох).**

Аз хьалхагIа хьоахадьча тайпара, Коммунистически парти СССР Конституцега хьежже болх беш я. Бакъда буржуазни критикаш из кхетаде ловш бац. Царна дика хетаргдар Советски обществера парте лоархIам мелбелча, хIана аьлча уж сатувсаш ба вай мохк, вай социалистически строй мельялларга, вай коммунистически идеалаш йоврга. Ираза, из де цар низ кхоачаргболаш дац. **(ТIоараш тох.)** Советски наха коммунизм хьалъяра тIа - тIа чоалханегIеи бехктокхамегIеи декхараш дIахо кхоачашдарга хьежжа Коммунистически парте лоархIам тIехь-тIехьагIа кхы а чIоагIагIа лакхлургба. Из да социалистически демократи кIезиглуш а йоацаш кхы а кIоаргагIа дегIаярга йодаш хилар — йизза вай парте программага хьежжа. **(ТIоараш тох).**

Цхьаькка цхьа момент а я. Вай Конституце цхьабола малхбузехьара критикаш гIерт, оалаш ма-хиллара, цунна «аьрдехьара» атака е, хIаьта коммунизм йолча хана паччахьалкхе йоацаш дIаяргья яхача марксистски хьехамо яхар деш бац проекта автораш, ала гIерташ теоретически къамаьлаш а деш. Итальянски «Мессаджро» гIайгIа ю общественни организацеша цун лоархIам шоашта дIатIаэца безаш йола«паччахьалкхе дIаяргья» яха коммунистически принцип «Советски Конституце шеко йоашаш дIаккхессай яхаш. «Советски паччахьалкхе дIаяла йиш йолаш а дIаялаловш а яц», яхаш леткъаш да «Нью-Йорк таймс». «Паччахьалкхе дIаяргхилара цхьаккха белгало а яц», — цунна тIехьа дувц лондонски «Таймса» а.

Вай социалистически паччахьалкхе марксистско-ленински хьехамга хьежжа дегIаяра иштта йоакхо еш капитализма идеологаш хиларо, бакъдар аьлча, дог тохадолийт. Бакъда хьашт доацаш ю цар из сагото. Из дегIаяр дукхьал марксизма классикаша лийрхIачеи вай парте ларде оттадаьча шиь документаш тIа дIаязбаьчеи лостамагIа лелаш да.

Буржуазни лагерерча вай критикашта (царца цхьана, гуччахьа аьлча, дунен халкъашта юкъерча болхлой боламa мугIарашкарча цхьаболча новкъосташта а) бIарга а гац, е бIаргаго а лац керттердар — вай паччахьалкхен обществон дегIаяра диалектика. Из латт социалистически паччахьалкхе дегIаяргеи эргайовлаш тоаяларгеи хьежжа миллионаш болча гражданаша тIехь-тIехьагIа Iаьдала, халкъа тIахьожама органий балхаца, продукци хьаяран дIа-юха екъарaи доал деча, социальни культурни политике, правосуди чакхйоаккхача хьинарегIа дакъа лоацаш хиларах. Лоацца аьлча, социалистически демократи дегIаярца цхьана хул вай паччахьалкхел йоалаш-йоалаш коммунистически общественни самоуправленега ялар. Из процесс, кхетадеш ма-хиллара, йIаьха я, бакъда лорзагIа ца йоалаш йоагIаш я. Вай тешаш да: Советски Союза керда Конституци коммунизм хьалъяра долча из лоархIаме де лерхIар кхоачашдара дика гIулакх дергхиларах. **(ДIаьхдаь тIоараш тох).**

III.

Новкъостий! Кердача Конституцех ниййса оал дегIаенача социалистически общества вахара Закон да аьле. Дукхьал цу тайпара общество я Советски Союзе хьалъяьр. Дукхьал цу тайпара — дегIаена, кхийна яьнна социалистически общество толаме хьалъеш латт социалистически содружества дукххача кхыча мехкашка а. ХIаьта чIоагIа лоархIаме да цун шиь тайпара башхалонаш, коммунистически формаци хьахулаш латтача исторически процессера цун моттиг дика кхетаеш хилар.

Дагадохийтаргда аз, Советски Iаьдала эггара хьалхарча шерашка, кхоаненга а хьожаш Ленина яха а яьхад, из а даьд «кийчача», «йиззача», «дегIаенача» социализмах социализм хьалъяра перспективах, де лерхIачох санна.

ХIанз из де лийрхIар кхоачашдаьд. Советски Союза, хIаьта цунна тIехьа вежарашха долча мехкий а опыто хьахьекхад социализма лардэш хьаяро, вешта аьлча эксплуататорски классаш дIаяхаро, халкъа боахама ерригача секторашка общественни доалахье чIоагIъяро хIанз а юкъарчал доацаш коммунизмага довла доладала торо луш ца хилар. Котъяьнна социализм хоадам боллаш долча тоаялара лагIаех чакхъяла езаш я, хIаьта дегIаенача социалистически обществос мара торо хилийтац коммунизм хьалъе йолаяйта. Цул совгIа, хIанз вайна ховш ма-хиллара, социализм дегIаяри эргаяьккха тоаяри, — цун лардаш хьаярал кIезигагIа чоалхане доацаш, кIезигагIа бехктокхаме доацаш декхар да.

Массехк къаьггача цифро хьахьокх мел йоккха юкъ ен-най вай мехка социализм дегIаяра хIанзарча этапаи из хьайолаеннача стадени юкъе.

Дерригача 1936 шера яьккха хиннар миссел валови общественни продукт яккхара хIанз, 1977 шера хьалашка, цхьан беттал кIезигагIа ха эш. Цул тIехьагIа дIаяхача хана материальни производства доакъошкара къахьегам. фондашца Iалашбар 14-зза лакхденнад, промышленностера къахьегам энергеца Iалашбар — 8-зза гаргга, хIаьта юрта боахаме — 15-зза совгIа.

Техника меттел бовзаргбоацаш хувцабеннаб из лелаеш бола нах а. ХIанз лакхарен юкъереи (чакхъяьннеи чакхъяланзеи) образовани йолаш ба 73,2 процент болхлой. ХIаьта шовзткъа шу хьалха — бархI процентал кIезигагIа бар. Цу юкъа лакхареи юкъера специальнии образовани йола специалисташ дукхагIа хиннаб промышленносте 34-зза, хIаьта юрта боахаме 47-зза.

Советски наьха вахара боарам а чIоагIа эргабаьнниаб. Гой алхха ши масал. 1936 шера вайцига хьал а даь дIаденна дерригa нах чуIе цIенош 14,9 миллион квадратни метр хиннад, хIаьта 1977 шера хьалдаь даргда 110 миллион. 1936 шера потреблене общественни фондашкара хIара сага сих дIадодаш хиннари льготаши 21 сом хиннад, хIаьта укх шера — 382 сом.

Гой шоана, мел йоккха я юкъ. ХIаьта дерригa цифрашца хьахьокха йиш йолаш а мичад. Цу тайпарча масштаба материальнии культурний прогрессо дикка гарга доаладаьд вайцига городереи юртареи, физически хьаькъалцеи къахьегара сферера балха а вахара а хьалаш. Социализм йолча хана хьал а кхийнай кхетамчу а енай советски наьха къона тIехье, хьахиннаб цар социалистически сакхетам.

Иштта я юххера а СССР-е хIанз дегIаена социализм — социализмана чуйоагIача коллективистки юхьигаш тIа еррига общественни отношенеш вIашагIкхетар эргадаьккха чакхдоаккхача ханара керда общество кхийна ялара стади — хьаьй ала вай бокъо йола процессаш. Укххазара хьайоагIа социализма законаш лелара йола, общественни вахара ерригача сферашка цун совлеваш гучаяхара йола йиззa паргIато. Укххазара хьайоагIа социальни система органически бIарчали динамизми, цун политически стабильность, йохалургйоаца чура цхьоагIо. **(ТIоараш тох).** Укхазара хьадоагIа тIехь - тIехьагIа еррига классаши социальни группаши, дерригa къамаши народносташи вIаши гарга ахари вайцига исторически керда наьха социальнии интернациональнии общность — советски халкъ хьахилари. **(ТIоараш тох).** Укххазара хьадоагIа керда, социалистически культура хьахилар. вахара керда социалистически хьисап чIоагIдалар. **(ТIоараш тох).**

Кхетадеш да, алхха цу тайпарча, низ болча, хьалхалаттача индустре, боккхача, лакха механизированни болча юрта боахама ларда тIа латтача, кхы а дизагIа дукххача тайпара дола гражданашта эшараш кхоачашделга Iалашду общество дегIаяра керттерен юкъарчал доацциаши де лерхIар де практике торо хулийташ йолча социалистически обществах мара дегIаенар ала йиш йоацилга. Вай мехка хьалашка кхийнача социализмана эшаш йола цу тайпара материально-технически база хьаяра декхар кхоачашде дийзад кердача строй лардаш хьаяьчул тIехьагIа. Хетаргахьа, из де дезаргда кIезига е юкъера дегIаена экономика а йолаш социализма наькъ тIа даьннача кхыча мехкашка а.

Социалистически революци котйоалача хана чIоагIа дегIадаьхка производительни низаш долча мехкашкара хьал кхыча тайпара хургда. Бакъда цига а кхоачашде дезаргда социалистически юхьигех дерригa общественни вахар вIаштIехьдаккхара хала Iилма карадерзадар санна дола кхийна яьнна социализм хьалъяра чоалхане декхараш, цу даькъе халкъа боахама планировани ярен кулгалдарен, хIаьта иштта социалистически сакхетам бола гражданаш кхетамца кхебара Iилма а долаш.

Лоацца аьлча, социализм хьалъеш долча мехкий специфически хьалаш миччa беса дале а шиъ ларда тIа из эргаяьккха тоаяра этап, кхийна яьннача, дегIаенача социалистически общества этап социальни хувцамаш дара хилanза яргIйоаца звено санна, капитализмагара коммунизмага довлара наькъ тIа дегIаахара цуна йоагIа йIаьха юкъ санна хIама да. Цу хана дегIаенача социализма еррига торонаш йовзар а царех пайда эцар а из да цунца цхьана коммунизм хьалъярга довлар. Кхоане хIанзарчун доазанел арахьа алац. Кхоане хIанзарчоа чухь я. Таханарча — социалистически ден декхараш кхоачашдеча хана доалаш-доалаш кхоанарча денга — коммунистически денга довл вай. **(ТIоараш тох.)**

Социалистически общественни отношенеш йиззa котъялларах хьахулаш дола цаI да, опыто хьахьоккхаш ма-хиллара, пролетариата диктатура паччахьалкхенах тIехь-тIехьагIа дерригачa халкъа паччахьалкхе хьахилар. Советски Союз тахан — из Октябро хьаяь паччахьалкхе дегIаяра законагIа йола этап, кхийнача социализма хила хьакъ дола этап. Иолче, паччахьалкхен органий декхараш а цун структура, функцеш, балха порядок а общество дегIайоалаяра карагIдаьннарашка хьежжа хила еза.

Цу тайпара вIаши тарлуш хилар Iалашду СССР кердача Конституце. Из тIанйцачул тIехьагIа йиззa бокъо а йолаш ала йиш я вай: вай парте а вай халкъа а сийлахь-доккха де лерхIараш кхоачашдара мохк гаргаозаш дола цхьаькха лоархIаме цхьа гIулакх даьд, аьнна. **(ЧIоагIа, дIаьхдаь тIоараш тох.)**

Новкъостий! Дизза 20 шу хьалха укх дийнахьа, 4 октябре, адамлено эггара хьалхара гIа баьккхар космосе. Из хьакхайкадир советски наьха хьаькъалцеи кулгашцеи хьаьччa Лаьттан искусственни спутнико. **(ТIоараш тох).** Дерригача дуненна бIаргадайра Советски Iаьдал даьннача хана Владимир Ильич Ленина дага хинна «Iилма, пролетариата, техника викалий союз» фу де низ болаш я. Из союз вай мехка социализм хьалъяра практика юкъе яхар, дегIаенача социализма доккхий гIулакхаш хьахулаш бола лоархIаме хьаст хинна дIаэттар.

Конституце проект ювцаро цIаькха а хьахьекхар мел чIоагIа а низ болаш а я Коммунистически партена гонахьа кхотаенна йола ерригача классаши социальни группаши, дерригача къамийн народностийи, советски общества ерригача тIехьений цхьоагIо. **(ДIаьхдаь тIоараш тох.)**

Миллионаш, миллионаш болча городеи юртеи къахьегамхоша дешаца а гIулакхаца а хьаллаьцар керда Керттера Закон. Проекта хIара мугI шоай практически балхаца, шоай къахьегама коллективай гIулакхаща бустар цар. Цар тIайидора доккхагIдола социалистически декхараш, планашта юкъе коррективаш кхухьар, производства эффективности балха дикали лакхъяра керда кхоачамаш лехар, шоай кердача Конституцена йоккхий къахьегама коталонаш яхарца накъабаьхкар. Лоацца аьлча, вай халкъо цIаькха а хьахьекхар ший социалистически Даьхен йизза бокъо йола да ше хилар. Сийле а хоастам а хилба турпала советски халкъа — коммунизм хьалъечунна! **(ЧIоагIа тIоараш тох).**

Мукъа ба сона, новкъостий депутаташ, СССР Конституце проект йийца а йийца Лакхехьарча Совето тIаэцаргхиларахи цунца цхьана коммунизм хьалъяра керда низ бола герз Советски халкъа бе долларгхиларахи теша! **(ЧIоагIа, дIаьхдаь тIоараш тох. Берригаш хьалгIовт).**

ПАРТЕ КОММУНИЗМАГА ДУГ ВАЙ

Ийсазлагlа хержача СССР Лакхехьарча Совета аргIан йоаца ворхIлагIа сесси

(Йистедоалар. Долалур 1-ча оагIо тIа).

Советски Социалистически Республикай Союза Конституце (Керттерча Закона) проектах.

СССР Лакхехьарча Советага дувцнйита дош хьачулу Конституционни комиссе.

Сессе ден повестка массава раьза а волаш чIоагIийр.

Доклад е дош лу КПСС Центральни Комитета Генеральни секретара, СССР Лакхехьарча Совета Президиума Председатела, Конституционни Комиссе Председатела новкъоста **Леонид Ильич Брежневна.**

Депутаташеи хьашашеи чIоагIа, дIаьхдаь тIоараш детташ моаршал хоатт новкъостага Л. И. Брежневга, берригаш хьалгIовт.

«Советски Социалистически Республикай Союза Конституце (Керттерча Закона) проектахи дерригача халкъо из ювцара итогехи» яьча докладага геттара теркам тIабахийта ла а дийгIар, чIоагIа, дIаьхдаь тIоараш детташ из дуккхаза юкъагIа а яьхар.

Председателал дечо предложени лу СССР Конституце проекта тIеххьара а текст кийчъяра редакционни комисси вIашагIйолла, аьнна. В. П. Рубена хоам бу комиссе состав шиина а палатай старейшинай Советаша къоабалъяь хиларах.

Депутаташа цхьа барт болаш хорж председатель новкъост Л. И. Брежнев а волаш 163 саг юкъевоагIа Редакционни комисси, хIаьта цу хьакъехьа боагIаш бола соцам тIаэц.

Цу тIехь Союза Советеи Къамий Советеи цхьана яь хьалхара заседани дIакъовл.

Цу дийкахьа 15 сахьат даьлча дIайолаелар СССР Лакхехьарча Совета Союза Советеи Къамий Советеи къаьст-къаьста йола заседанеш.

СССР кердача Конституце тIа — советски наьха граждански бокъоний паргIатоний бокъонца йолча манифеста тIа къаьгга хьахьекхачох дегаш айделар, Советий Мехка дерригдунен - исторически лоархIам болаш карагIдаьннарех патриотически курал яр, партен Советски правительствай политика дег тIара къоабалъяр — депутаташта цу тайпара уйлаш дагаухийт КПСС ЦК Генеральни секретара, СССР Лакхехьарча Совета Президиума Председатела, Конституционни Комиссе Председатела новкъоста Л. И. Брежнева яьча доклало.

СОЮЗА СОВЕТЕ

Союза Совета заседани хилар Йоккхача Кремлевски двореце.

Депутаташа дIаьхдаь тIоараш детташ тIайнцар новкъостий: **Л. И. Брежнев, Ю. В. Андропов, В. В. Гришин, А. А. Громыко, А. П. Кириленко, Ф. Д. Кулаков, Д. А. Кунаев, К. Т. Мазуров, Г. В. Романов, М. А. Суслов, В. В. Щербицкий, Г. А. Алиев. П. Н. Демичев, М. С. Соломенцев, К. У. Черненко, И. В. Капитонов, В. И. Долгих, Я. П. Рябов.**

Председателал деш вар Союза Совета председатель депутат **А. П. Шитиков.**

Сессешта юкъе кхелха депутаташ дагабеха сий дир гулбеннараша.

Юкъера дIабаьнначарна когаметта керда хержача депутатий полномочешка Мандатни комисси хьажарах Мандатни комиссе председателa депутата **Х. Ш. Бектургановa** яьча докладага ладийгIар Союза Совето. Керда хержача депутатий полномочеш нийса хиларах соцам бир Союза Совето.

Советски Социалистически Республикай Союза Конституце (Керттерча Закона) проект ювца болабелар депутаташ.

Пренеш хьайийллар Украина Компарте ЦК хьалхарча секретара депутата **В. В. Щербицке.** Укх исторически сессе берригача доакъашхошка бехктокхамеи сий долеи гIулакх кхьачал — Сийлахь - боккхача Октябра 60 шу дуза ха хьатIакхоачаш Советски паччахьалкхен керда Конституци тIаэцилга. ЧIоагIа теркам тIабахийта а дегаш гIоздаьнна а ладийгIар вай новкъоста Л. И. Брежнева яьча докладага. Общественни дегIаахара чоалханеча процессашта геттара дика а кIоаргга а анализ яро, фундаментальни теоретически обобщенеша, политически выводаша, бокъонца йолча партийностеи гуманизмаи маIано — цу дерригне творчески марксизма - ленинизма гIордаьннача документашта нийсса дIаоттаю из доклад. Шийна кIал чIоагIагIа ларда йолаш а программни хьисап долаш а я новкъоста Л. И. Брежнева доклад, хIаьта из геттара теркам тIабахийта а дика хеташ а тIаэцаргья дерригача советски халкъо, дерригача прогрессивни адамлено.

Кердача Конституце проект ювцилга, хоам бир депутата, шереи паргIатеи, политическии къахьегамеи хьинар айденнача хьале чакхдаьлар республике, хIаьта из корта болаш а хилар. Украине проект ювцача дакъа лаьцар 35 миллион гаргга сага — с берригаш хIана бац аьнна болча кхийна баьннача наха.

Вай Конституце — хIаьта цунах латт цунна наьха безам тIаувза низ — къаьгга хьагойт эггара чоалханегIа йола проблема — къаман дош къоаставдеча Коммунистически парте баь Iалaьмате бокха кхоллама болх, дIахо дувцар В. В. Щербицке. Новкъоста Л. И. Брежнева доклада тIа кхийпа яьпача социализма стаде къаман отношенеш дегIаяхкара марксистеко - ленински анализ яьй, тешавеш хьахьекхад КПСС ленински къаман политика бокъонца толар. Из марксизма-ленинизма ганза юкъедихьа дунеи халкъашта юкъера лоархIам бола Iалaьмате доккха дакъа да. Керда Конституци — цаI йолча дуккхача къамех латтача Советски паччахьалкхенна яьккха гимн.

Октябрьски революци хилар бахьанце, вай мехкарча дерригача къамашеи народносташеи вIаши интернациональни гIоновкъостал даро, аьлар оратора, ший кхела диза да а хинна дIаэттад украински халкъ. Керттерча Закона проект ювцача хана республика къахьегамхоша бе боагIача тайпара мах бора эрсий халкъа тIадежача сийлахь-доккхача гIулакха. Революционни хьинар долаш, коммунизма гIулакха мутIахьа долаш, патриотизми интернационализми йолаш хиларах дег тIара сий ду цун вай йоккхача Даьхене мел лахача къамашеи народносташеи.

Трибуна тIа ва КПСС МГК хьалхара секретарь депутат **В. В. Гришин.** СССР Лакхехьарча Совета хIанзарча сессе, аьлар цо, вай мехка летописа юкъе къаьстта моттиг дIалоацаргья. СССР керда Конституци тIаэцарах гIордаьнна исторически гIулакх хургда Октябрьски революци хинначул тIехьагIа Коммунистически парте хьалхленца советски халкъо 60 шера хьабенача сийлахьча наькъа тIа.

Лакхехьарча Советага ювца хьачуенна Конституце проект, белгалдаьккхар оратора, из да парте Центральни Комитето, КПСС ЦК Политбюрос, СССР Лакхехьарча Совета Президиумо, новкъоста Л. И. Брежнева ше кулгалдеши хьинаре дакъа лоацаши Конституционни Комиссе чакхбаьккхача боккхача а беркатеча а балхах хьахиннар.

Конституце проекто шоаш ма-дарра хьагойт дунеи тIарча эггара хьалхарча къахьегамхой паччахьалкхенна карагIдаьнна Iалaьмате доккхий политически а социально - экономически а хIамаш, тешал ду советски строя сийлахь-боккхача низа, хьакхайкаду цун классови лерхIараш хувцалуш доацилга. ДегIаенача социализма обществаша дерригдунен - исторически лоархIам бола карагIдаьннараш чIоагI а деш, проекто хьаделл коммунизм хьалъяра наькъагIа дIахьалхашкахьа дахара керда эшараш.

СССР Конституце проект дерригача халкъо ювцарах хилар йоккха общественни а политически а событи, цо хьагойт вай общества бокъонца йола демократизм. СССР Конституце проект йизза хьал а лоацаш, советски наха цIаькха а хьахьекхар вай партена, КПСС ЦК Генеральни секретарь, гIорваьнна партийни а паччахьалкхен а деятель, машаран коммунизманеи тIехьара денал дола къовсамхо новкъост Леонид Ильич Брежнев керте латтача цун Центральни Комитета гонахьа шоаш кхотабенна хилар.

Конституце проект чIоагтIа дегаш айденна йийцар Москве. Берригача мехка санна столица къахьегамхоша къоабалъяь тIайнцар Конституце проект, КПСС ЦК майски Пленума итогаш, КПСС-ен Советски паччахьалкхенией чура а арахьара а политика. Москвичаша белгалдоахар СССР Конституце проект болхлой класса, колхозни ахархой, интеллигенце, дерригача советски халкъа, Советски Союза дерригача къамийи народностийи хьашташа дIа ма-деххара йолга.

Конституце проект ювцача хана халкъа керда кхоллама низаш чIоагIдаларах, социалистически яхь шерра яржарах дувцаш оратора белгалдир: 1977 шера 7 ноябрь хьатIакхоачаш шин а кхы дукхагIча а шера план кхоачашъяра тIехьа даьржа патриотически гIулакх хьал ца лоацаш столице цхьаь цаI коллектив яц, аьнна. Цу тайпара декхараш тIайнцадар халкъа боахама дерригача доакъошкарча ах миллион гарггача къахьегамхочо, царех ахане совгIа бараш шоай дош кхоачашдаь баьннаб.

Вайх хIаране Iалaьмате чIоагIа доккхал деш кхетаду алхха советски наха хинна ца Iеш, дерригача дунеи а сийлахьча событе доакъашхой воайх хиннилга, аьлар ше къамаьл деш Казахстана Компарте ЦК хьалхарча секретара депутата **Д. А. Кунаева.** Сессе дувц исторически документ — селхан вай парте Центральни Комитета Пленумо массава раьза а волаш могаяь мехка Керттерча Закона проект. Вай кердача Конституце массе а оагIорахьара лоархIам геттара дика тахап хьагойтаб новкъоста Л. И. Брежнева яьча кIоаргача доклада тIа.

Ший докладаца Леонид Ильича гIордаьнна доккха дакъа юкъедихьад марксизма - ленинизма ганзана, диалектически лард йолаш а массе тайпара а хьахьекхар социалистически демократи дерригача халкъа хьисап долаш хилар, вай коммунизмага дIахьалхашкахьа дахар законагIа доагIаш хилар.

Сессе ювца хьачуенна Владимир Ильич Ленина идеяй, КПСС Программа положенеш, парте XXIII, XXIV, XXV съездий решеней ларда тIа латта СССР кердача Конституце проект я социально - политически, общественни, философски уйлан бIаьхегIа бола хьаст, Сийлахь-боккхача Октябра гIулакх, Ленина сийлахь-доккха гIулакх котдаргхиларах дола эггара чIоагIагIа дола тешал.

Ший тайпара маIан долаш да, белгалдаьккхар нов. Кунаева, керда Конституци вай дерригача халкъий, цу даькъе казахий а кхелашка эггара чIоагIагIа дегагIозле санна йолча Сийлахь-боккхача Октябра сийлеп 60 шу дузача шера вай тIаэцаш хилар.

Депутато белгалдаьхар Советски Iаьдал латтача шерашка казахски халкъа карагIдаьнна Iалaьмате доккхий хIамаш. хIаьта хьакхайкадир республико пятилетка шоллагIа шу толамца чакхдоаккхаргхилар.

Йоккха дегагIозлен сийлен я, аьлар Московски областа «Электросталь» яхача электрометаллургически завода сталевара депутата **В. Д. Постникова.** Советски Iаьдал латтача 60 шера вай турпалча халкъа карагI мел даьнна хIама законаца чIоагIдеш долга.

Дерригача халкъо СССР кердача Конституце проект ювцача хана «Юбилейни вахта толаме чакхъяккха» яхача девизагIа яхь дIайолаяьча Наро-Фомински къахьегамхошка Леонид Ильич Брежнева дахьийтача моаршала письмос Подмосковьера еррига къахьегама коллективаш, къахьегамхой оарцагIбаьхар кхы тIа а керда торонаш лахара. Халкъо нийса оалаш ма-хиллара, тешамо низ совбоакх. Областа къахьегамхоша из болам хьал а лаьца, Сийлахь-боккхача Октябра 60 шу дизара лаха ма-доаггIара накъадахара шоашта керда декхараш хьалхашка оттадир. Промышленни предприятеша къовсам лоаттабу хьалха лаьрхIача тайпара ши ди а доацаш кхо ди хьалхагIа итт бетта задани кхоачашъяра тIехьа.

Керда общество хьалъяра, советски демократена карагIдаьннарий массе тайпара кIоаргга итогаш хьа а гойташ, Леонид Ильич Брежнева ший доклада тIа къаьгга хьахьекхар мехко кховзткъа шера баьчча наькъа еррига сийлен этапаш вIаши айхха ювзенна хилар, аьлар КПСС Ленинградски обкома хьалхарча секретара депутата **Г. В. Романова.** Цо белгалдаьккхар, карагIдийнна Iалaьмате доккхий хIамаш сийлахь-боккхача тешамца чIоагIдаро йиш хилийтай Керттерча Закона тIа, Советски паччахьалкхен эггара лакхера декхар а лоархIаш, коммунистически общество хьалъяр да аьнна дIачIоагIде.

Ленина городеи Ленинградски областеи къахьегамхоша, массава цхьан дагара а волаш, Конституце проект хьал а лаьца. Коммунистически партена гонахьа шоаш чIоагIа кхотабенна болга цIаькха а хьахьекхар. Депутато хьахьекхар КПСС эффективни йола чуреи арахьареи политика оттаяраи чакхъяхараи новкъоста Л. И. Брежнева беча балха лоархIам. Ораторо дагадохийтар Советий мехко дунеи халкъашта юкъерча арене баьккха эггара хьалхара гIа из машарах дола Ленински Декрет хиннилга. ХIаьта тахан, кховзткъа шу чаккдаьнначул тIехьагIа, машарах йола йоакхо вай арахьарча политика лард санна дIакхайкаяьй, конституционни ранге дIакхоачаяьй.

Г. В. Романова хоам бир Ленинграда предприятеша производства боарами къахьегама овсарлеи дегIайоалаяргa диллача пятилетка заданеш толаме кхоачашъеш хиларах. Города хьалхалаттача къахьегама коллективашка КПСС ЦК-ас, новкъоста Л. И. Брежнева кхахьийта моаршалаш ленинградцаша лерхI материальни, къахьегама, финансови ресурсех дикагIа пайда эцара чотагIа ма-могга доккхагIа дола хьоккхамаш дахара, мощносташ хаиал хьалха болх бе дIаяларaи, караерзаяраи, къахьегами доал делгеи вIаштIехьдоаккхилга эргадоаккхаш тоадара бола партийни тIахьехам санна. Ленинградеи областеи болхлой классо, специалисташа, Iилмахоша, берригача къахьегамхоша Советски Iаьдала исторически карагIдаьннараш чIоагIдара шоай низ дIа мел кхоачар дергхиларах тешам белар депутато.

Миллионаш болча советски кхалнаьха цIерагIа Коммунистически партена, цун Центральни Комитета, Брежнев Леонид Ильича шийна къахьегача кхалнаьха даим йоакхои уйлеи ярах дег тIара доагIа баркал аьлар советски кхалнаьха Комитета председатела депутата **В. В. Николаева-Терешковас.** Цо белгалдаьккхар кердача Конституце проект ювцача советски кхалнаха а хьинаре дакъа лаьца хилар. Кепайоазон тIа, радиои телевиденеи гIолла даьча къамаьлашка, советски кхалнаьха Комитетеи кхалнаьха журналашкеи ахийтача письмошка цар йизза хьаллоац Коммунистически партеи Советски паччахьалкхени чуреи арахьареи политика.

Октябро хьаккхеллача Советий Мехко къахьегача сага сий чIоагIа айдаьд, хьалха яйна йоаца бокъонаши кхоачамаши деннад цунна. дувц дIахо депутата. Советски общество бокъонца демократически хилар белггала хьахьокх вай мехкара кхалнах маIача наха нийсса цхьатарра бокъонаш йолаш хиларо. Халкъа боахамерча берригача болхлоехи гIулакхерча нахахи ахаш хул уж, лакхереи лаьрхIа юкъереи образовани йолча специалистех 59 процент. Советий берригача депутатех ахаш. Укхаза, вай дагIача зале, мехка Iаьдала лакхерча органа депутаташ бола кхалнах — кхоалагIа дакъа. Дерригача капиталистически мехкий парламенташка болчул дуккхагIа ба кхалнах СССР Лакхехьарча Совете.

Кхалсага йоакхо елга, белгалдаьккхар В. В. Николаева-Терешковас. цун къахьегами ноанали лораделга вай мехка паччахьалкхен политика. социалистически обществa нравственни закон а хинна дIаэттад.

РСФСР Министрий Совета председатела, депутата **М. С. Соломенцева** аьлар, Советски паччахьалкхе дегIайоалаеча керда лоархIаме оагIув хьайийллай. Конституце тIа вай халкъа карагIдаьнна сийлахь-доккха хIамаш дIачIоагIдаро йиш хулийтаргьа советски общество коммунизмагахьа кхы а сихагIа дIахьалхашкахьа йига. Ораторо белгалдаьккхар даим яхаш йолча марксизма-ленинизма идеяшца йIаьхий йолча Л. И. Брежнева доклало Советски Союз вай хана дегIаяра этап дика йоашхаши нийсеи хьахьекхалга. Къахьегама дерригача доакъошкеи общественни вахареи, чурчеи арахьарчеи политика йоккхийи зIамиген проблемаш къестасча конституционни принципаш чакхъяхара шерра программа я цу тIа. Новкъоста Л. И. Брежнева доклада, Керттерча Закона проекта статьяй чулоацамга хьежача ший социалистически Даьхенах, ше кулгал а деш, вай халкъага мохк овлангара денз эргабаккхийтача, адамлеи прогресс еча цун хьалха латта лоархIам дIачIоагIбаьча Ленина сийлахь-йоккхача партех доккхал дергдола уйла чуйосс хIара советски сага.

М. С. Соломенцева СССР керда Конституци массава цхьан дагара а волаш тIаэцаргхиларах тешам белар. Цо аьлар, цун керттера белгало социалистически демократи дIахо дегIайоалаелга я. Ма-дарра аьлча, социализма хьалашка мара шин бокъонца болча чулоацамах диза дIаэттадац демократи яха дош. Социализмо къахьегамхой бокъонца юкъеэзаб паччахьалкхен доал деча, хIара саг кортамукъа хулга Iалашдаьд. Из демократи къаьгга гучаювл паччахьалкхен Iаьдала эггара дукхагIа нах юкъеозеи эггара массови йолчен Советий лоархIам лакхбарца.

Ораторо боккха теркам тIабахийтар Коммунистически парте ленински къаман политика дешашта. ДоттагIал, вIаши гIулакхаш леладари вошали— социализмана карагIдаьнна сийлахь-доккха хIама.

Депутато лоацца дийцар пхе шера план ханал хьалха кхоачашъяра тIехь РСФСР къахьегамхоша лоаттаеча яхьах. Белггала аьлча, цо хоам бир пятилетка дIайолаеннача цхьан шерай ах шеран республике машиний, оборудованеи приборийи кхо эзар совгIа керда тайпа хьадарах, промышленни продукце 2400 керда тайпа арахецилга вIаштIехьдаккхарах. Дукха даьд юрта боахаме.

Дерригача дег тIара сай оаз а тIатох аз СССР Лакхехьарча Совета тахапарча исторически сессе СССР кердача Конституце проект чIоагIа могаеш дийкача дешашта, аьлар Грузински ССР-а чай кхедеча Ингирски совхоза механизатора депутата **В. Г. Меунаргияс.** Аз дIаоал хIара гуржий болхлочун, колхозхочун, интеллигента дагардар.

Кердача Закона проекта тIа хьахьекхай ленински къаман политика башха-дика котало, закона хьисапе къоастадаьд вай мехка къамаш дIахо дегIаахарен вIаши гаргадахкарен наькъаш, белгалдаьккхар оратора. БIаь совгIча къаман викалаш бахаш йолча Грузински ССР-ах халкъий доттагIала масал хиннай. Паччахьа Россе хинна йист Советски Iаьдала шерашка чIоагIа дегIаена республика а хинна дIаэттай. Цун толамаш алхха Советски мехка дерригача халкъаша массе оагIорахьара гIо дарах мара даха йиш хилаизар.

Конституце проект ювцилга, белгалдаьккхар СССР халкъа тIахьожама Комитета председателa депутата **А. М. Школьникова,** советски наха парте политика боарам боацаш хьаллацара, халкъа ираза дукхьа кIаьд ца луш йоакхо ярах КПСС Центральни Комитета, Леонид Ильич Брежнев керте латтача цун Политбюрона цар чIоагIа баркал яхара низ бола демонстраци а хинна дIаэттар. Дерригача советски халкъаца цхьана вай къаьстта баркал яхаш тахан белгалдоакх керда Конституци кийчъеча вай парте ЦК Генеральни секретара, Советски паччахьалкхен кулгалхочо, Конституционни Комиссе Председатела новкъоста Л. И. Брежнева ше юкъедихьа геттара доккха дола дакъа. Доккха, дег тIара баркал хьона, веза Леонид Ильич, Iа кIаьд ца луш беча балхах, Ленина сийлахь-доккха гIулакх ма-доаггIа Iа дIахьокхахьарах.

Конституце проекта тIа белгал ма-даккхара, советски общества политически система дегIаахара керттера лостам социалистически демократи дIахо йоаржаелга ба.

Принципиальни лоархIам болаш я, белгалдаьккхар ораторо, советски демократе лоархIамерча тайпаех цаI санна халкъа тIахьожам чIоагIбарах йола Конституце тIара моттиг. Из дегIаенача социалистически общества чулоацамгара ма-дарра шийгара хьадоагIаш да. Цун гIа метта чIоагIагIа ме отта, коммунизмагахьа из гаргагIа ме гIорта, паччахьалкхени общественни гIулакхаш къоастадеча шерагIа гучадувл къахьегамхой хьинар, диззагIа кхоачашду халкъо доалделга. Конституце проекта тIа закон а даь дIачIоагIбу паччахьалкхен тIахьожам къахьегамхой общественни тIахьожамца бувзаш йола халкъа тIахьожама органаш хьаяра никъ, къоастаду цар керттера декхараш. Уж хIамаш духхьашха юкъедихьад вай вахара кердача Керттерча Закона проекта. Цунца халкъа тIахьожама органаша вай паччахьалкхене дIалоацаш йола моттиг къоастаяь ца Iеш, советски обществе лакхлуш боагIа цар лоархIам а белгалбу.

Цу тIехь Союза Совета хьалхара заседани чакхъьлар.

КЪАМИЙ СОВЕТЕ

Къамий Совета заседани хилар СССР Лакхехьарча Совета палатай заседаней зале.

ДIаьхдаь тIоараш детташ тIайнцар депутаташа новкъостий: **А. Н. Косыгин, А. Я. Пельше, Д. Ф. Устинов, В. В. Кузнецов, П. М. Машеров, Б. Н. Пономарев, Ш. Р. Рашидов, М. В. Зимянин, К. В. Русаков.**

Заседани чакхъьлар Къамий Совета председатела **В. П. Рубена** председателал а деш.

Сессешта юкъе кхелхача депутатий уж дагабохарца сий дир гулбеннараша.

Къамий Совето ладийгIар Мандатни комиссе председателa депутата **Э. А. Шеварднадзе** дIабаьннарий метта хержача депутатий полномочешка Мандатни комисси хьажарах яьча докладага. Керда хержача депутатий полномочеш нийса лоархIаш соцам бир Къамий Совето.

Цул тIехьагIа Советски Социалистически Республикай Союза Конституце (Керттерча Закона) проектах дола дош дувца болабелар депутаташ.

Советски наьха уйлайн дег чу дарийн лостам, аьлар Белоруссе КП ЦК хьалхарча секретара депутата **П. М. Машерова,** къоастабу тахан боккъонца эпохальни долча хIамо — тIерадовла йиш йоацача нормашкеи дIадехарашкеи хьежжа вай даха, къахьега, хIама хьаккхолла деза СССР керда Конституци хьаяро. Партеи халкъои 60 шера хьабена геттара йоккхийча революционни эргалоний, геттара йоккхийча коталоний сердало йовргйоацача карагIдийнарийи наькъа буххе мадоаггIа дужача цу этапни доазон исторически политически декара диапазоно шийна юкъе органически вIаши дувз легендашта юкъеяха «Аврора» йоккха топ яари хьалхарча пятилеткай турпала пафоси, граждански тIем тIарча цIеча эскархой бIун кхайками Сийлахь-боккхача Дай-мехка тIема коталон салюти. Льттан хьалхарча советски спутника позывнеш, советски саг дуне тIа эггара хьалха космосе вахари вай ханарча этапе коммунизм хьалъяра дог ураоттаду къахьегама болари.

Хьага йиш йолаш я советски наьха хIанзарча ноахалий кхел. Коммунизмага дахара халкъа юкъара конституционни программа хьакхоллара юкъарчал доацаш доакъашхой хила ирaзе аьттув болаш я уж. ХIаьта вайга, СССР Лакхехьарча Совета депутаташка, воай халкъа массане а цаI бола лоIам дIакхайкабе, дог тохадолийта паччахьалкхен-правовой акт кхоачашъе — Советий Мехка Керттера Закон тIаэцара сийдолашагIа мисси, лакхагIдола сий кхаьчад. ШерагIа аьлча, вайна хьалхашка латт мандата кулг яздар, социальни прогресса доккхагIдола карагIдаьннар шийца белгалдеш дола дегIаенача социализма общества маIан законодательно чIоагIдар.

Парте, цун XXV съездо лаьрхIарашка хьежжа, КПСС ЦК Генеральни секретара, СССР Лакхехьарча Совета Президиума Председатела новкъоста Л. И. Брежнева юкъарчал доацаш кулгалдеши цо ше дакъа лоацаши вIаштIехьяьккхача Керттерча Закона проекта литтача формулировкашка хьавIашагIтехай дегIаенача социализма тIум, массе оагIорахьара хьахьекхад цун бакъдараш, законаши дIадехараши, вай строя йохаргйоаца чIоагIале, лакъаргдоаца низаши торонаши.

Цул тIехьагIа вахара дерригача доакъошкарча республика толамех а дийца, П. М. Машерова белгалдаьккхар, цун къахьегамхой дуккхача къамех латтача социалистически Даьхен карагIдаьннараш дебадара болча безамах хьалбиза болга.

Керда Советски Конституци —из советски сага, советски строяна, вахара социалистически хьисапа бокъонца йола гимн, вай интернациональни вошала, советски халкъий даим дахаргдолча, дохаргдоацача доттагIала йола гимн я, белгалдир Узбекистана Компарте ЦК хьалхарча секретара депутата **Ш. Р. Рашидова.** Цудухьа вай массане а, советски парламента депутаташа, чIоагIа терко тIайохийташ ладийгIар, Iалaьмате дукха хIама чулоацача, ленински хьисапе уйла яйташ йолча, Леонид Ильич Брежнева докладага. Из да ленински идеяша хьалдиза, социалистически паччахьалкхе, социалистически демократи дегIайоалаяра наькъех дола ленински васкеташ шийна чулаьца белгалара документ.

Узбекистана къахьегамхоша, берригача советски наха санна, чIоагIа хьал а лоац массане а къоабал а ду мехка керда Керттера Закон. Тахан укх сийдолча трибуна тIара, аьлар оратора, вай цIаькхазза а цIаькхазза а новкъоста Л. И. Брежнева дег тIара баркал оал СССР керда Конституци кийчъеш а хьаеш а цо ше Iалaьмате доккха дакъа юкъедахьарах.

Узбекистана массанахьа а паргIата, бокъонца корта болаш Керттерча Закона проект ювцилга Iалашдаьлга белгал а даь, депутата теркалдир дуллах-цIийх йолча Коммунистически партена гонахьа советски халкъ Iалaьмате чIоагIа кхотаденнилга, ленински Центральни Комитета хьаькъал дола чуреи арахьареи политика чIоагIа хьаллоацилгеи къоабалъелгеи цо хьахьекха хилар.

Республике латта корта бола, творчески хьал а дийца, оратора белгалдир, Узбекистана къахьегамхоша производства эффективности продукце дикали айяра тIаерзаяь керда починаш юкъейоахилга. ХIанз промышленностера итташ эзараш болхлой ба пхе шера шин пятилетка заданеш кхоачашъяра тIехьа къовсам лоаттабеш. Ер сесси хьаеллаш узбекски боамби лелабераша Даьхенна дIачубеннаб йиъ миллион тонн боамби. Советски Узбекистана карагIдаьннараш, дерригача советски халкъашта карагIдаьннараш санна общества еррига оагIош историна па дайнача тайпара сихха дегIайоагIилга социализмо Iалашдаь хилара эггара чIоагIагIа дола тешал да.

Со сессе накъавоаккхаш, аьлар «Кировский завод» яхача Ленинградски производственни объединене вальцовщика депутата **И. Я. Прокофьева,** са новкъостаща керттера наказ делар: Советски паччахьалкхен кердача Конституце проекто болхлой класса, дерригача советски халкъа лоIам бIарчеи биззаи хьагойтилгах укх сийдолча трибуна тIара тешам ле аьнна.

Советий Мехка турпала болхлой класс хинна а хиннай, я а я. хург а я парте тешаме чIоагIале. «Кировский завода» исторе кизга чу санна хьахьокх революционни къовсама еррига этапаши Советски паччахьалкхено хьабена никъи цун экономическии оборонни низ дегIабари. «Фордзон-путиловец» яхача хьалхарча советски тракторгара 300-низ болча «Кировец» яхача кхай турпалга кхаччалца. — нитта ба тха болхой коллективо хьабена никъ

КарагIбаьннача толама керттердар — эггара чоалхаце йола паччахьалкхен заданеш кхоачашъе ховргдола трактораш еш йола башха-дика къахьегама коллектив. ХIаьта кхетадеш да болхлой коллективай боккха лоархIам, шерра бокъонаши декхараши дIачIоагIдеш йола Конституце проекта положенеш ленинградцаша чIоагIа хьаллацар.

Хьажал шо, мишта хувцаваннав, мишта дегIаваннав болхло! Краснопутиловцаша хьалхара даьхен трактораш вIашагIъехкача хана шоай болхлой Iомабала доазол арахьа ахийтанза баргбоацаш бар уж. Алхха укх шера «Кировский завода» болхлой класса полпредаша дунен итташ долча мехкашка Iомабаьб доазол дехьара эзараш специалисташ.

Трибуна тIа ва къахьегамхой депутатий Донецки областной Совета председатель депутат **Д. М. Гридасов.** Цо белгалдир, хIара депутата Iалaьмате доккха ираз а лакха сий а да вай социалистически Даьхен вахарерча лоархIамегIарча исторически событена — СССР керда Конституци чIоагIъеча юкъарчал доацаш дакъа лоацилга.

КIоаргга, Iилманца бакъъяь йола новкъоста Л. И. Брежнева доклад. Советий Мехка Керттерча Закона проект ювцача этта дола шийн тайпара торжественни,бокъонца корта бола хьал укх сессе дакъа лоацарий, берригача советски наьха дегашка даим латтаргда.

Оратора белгалдир, Донбасса къахьегамхоша кердача Конституце проект чIоагIа терко еши хьаштдолаши Iомаяьлга. Цар массане а хьагойт Коммунистически партеи Советски паччахьалкхени чуреи арахьареи политика шоаш чIоагIа хьаллоацилга.

— Дерригача дег тIара кердача Конституце хIара мугI къоабал а беш, аз къаьстта чIоагIа раьза волаш кулг айдергда СССР халкъий доттагIал, цхьоагIон кхотадалари чIоагIдеча, Коммунистически партеи Советски правительствай хьаькъал дола ленински къаман политика чIоагIъеча статьяшта тIехьа, —аьлар «Карагандауголь» комбината «Михайловская» яхача шахта комплексни бригада бригадира **Я. Мусагалиева** — Советски халкъий ленински доттагIал, цхьоагIон кхотадалари вайна массанена низаш тела лакъаргбоаца хьаст ба.

Вай ювцаш йола Конституце проект къахьегамхой инициатива дегIаярах, деррига дулургдари таланташи ебарах ленински йоавхо шийна чулаьца я. Вай парте, болхлочун цIи йоккха а я, лакха айяьй цун положени сийи. Наьха сий ду къахьегарга хьежжа, царна карагIдаьннарашка хьежжа цIи хоашйт.

Цул тIехьагIа къамаьл даьча СССР лакхехьарчеи юкъерча специальни дешара министра депутата **В. П. Елютина** белгалдир, кердача Конституце проекта тIа хьа а кхайкаяь а гаранти луш а я социально-экономически бокъоний шерра система. Царех лоархIамегIа яр — хIанз професси харжа бокъо тIаккеташ йола къахьегара бокъо. ХIаьта из хаддалза бувзам болаш да вай мехка Советски Iаьдал даьннача хьалхарча деношка денз В. И. Ленина, Коммунистически парте кулгал а деш цун система хьаяьча дешара йолча бокъонаца. ХIанз СССР дешара дерригача тайпаша чулаьца ва 94 миллион советски граждании. Халкъа боахаме къахьегаш ва 24 миллион специалист.

Ше къамаьл деш Тюменски области Ханты-Мансийски къаман округа Кондински районни больница лоро-окулиста депутата **М. Т. Киселевас** белгалдир, берригача советски наьха, доазол дехьарча мехкий прогрессивни общественноста уйлаш сессе балха чIоагIа тIаяхийталга. Керда Конституци, аьлар депутата, Iомаергьа, ювцаргьа, йоашхаргья дерригача дунен тIа. ХIаьта доккхал ца деш Iе йиш яц Керттера Закон Сийлахь-боккхача Октябра 60 шу дузача шера вай тIаэцаш хиларах. Цу тIа хьахьекхай социалистически строя лакхера принципаш, вахара советски хьисапа карагIдаьннараши аьттонаши, паччахьалкхен машар безара хьисап.

СССР Лакхехьарча Совето тIаэцаргйола керда Конституци, аьлар Армене Компарте ЦК хьалхарча секретара **К. С. Демирчяна,** хьахьокх социалистически строя, вахара советски хьасапа сийлахь-йоккха ганзаш, советски халкъ де гIертари, цунна дагалаттари, чIоагIбу вай общества вахара низи башха-дика толамаши, цун бокъонца дола гуманни хьисап, кIоаргга демократизм. Цо диза хьахьокх КПСС политика делаьрхIа эггара доккхагIдар: деррига а сага долча берката, деррига а сага духьа.

Советски Армене къахьегамхоша, коммунисташеи парте боацарашеи, дерригача армянски халкъо, аьлар оратора, массане а цхьа барт болаш къоабал а ю чIоагIа хьал а лоац КПСС ЦК майски, октябрьски Пленумий решенеш, СССР кердача Конституце проект, мехка Лакхехьарча Совета сессе новкъоста Л. И. Брежнева яьча доклада положенеши выводаши.

* * *

5 октябре ший болх дIахо беш яр СССР Лакхехьарча Совета аргIан йоаца VII сесси.

(ТАСС).

СССР КОНСТИТУЦЕ ПРОЕКТА ТЕКСТ ТIЕХХЬАРА А КИЙЧЪЯРА ЙОЛА РЕДАКЦИОННИ КОМИССИ ВIАШАГIЙОЛЛАРАХ БОЛА

СССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТА СОЦАМ

Советски Социалистически Республикай Союза Лакхехьарча Совето СОЦАМ БУ:

СССР Конституце проекта текст тIеххьара а кийчъяра Редакционни комисси вIашагIйолла укх составе:

Редакционни комиссе председатель

Брежнев Л. И.

Редакционни комиссе членаш:

Азимова Х.
Александров А. П.
Алиев Г. А.
Амбарцумян В. А.
Андропов Ю. В.
Аристов Б. И.
Асанбаев К.
Атаев Г.
Ахундова Т. Ю.
Ахунова И. Н.
Ашимов Б. А.
Ашуров М.
Байбаков Н. К.
Баркаускас А. С.
Бекерене Б. И.
Береговой Г. Т.
Боголюбов Н. Н.
Бодюл И. И.
Бондаренко И. А.
Буачидзе И. У.
Булова В. П.
Вадер А. П.
Ватченко А. Ф.
Воропаев М. Г.
Восс А. Э.
Газарян С. М.
Гапуров М. Г.
Гарбузов В. Ф.
Георгадзе М. П.
Гилашвили П. Г.
Гиталов А. В.
Горбачев М. С.
Горячев Ф. С.
Гришин В. В.
Гришкявичус П. П.
Громыко А. А.
Гроссу С. К.
Гуженко Т. Б.
Гусейнов И. С.
Демирчян К. С.
Демичев П. Н.
Долгих В. И.
Дурдыева А.
Екабсоне С. П.
Елютин В. П.
Епишев А. А.
Жандаров В. Я.
Жуков Г. А.
Замятин Л. М.
Зимянин М. В.
Ибрагимов А. И.
Иванникова М. С.
Ильяшенко К. Ф.
Казаляускайте А. А
Кавун В. М.
Кандаракова А. М.
Капитонов И. В.
Карганян А. М.
Касьяненко Ф. Д.
Катушев К. Ф.
Келдыш М. В.
Кириленко А. П.
Кириллин В. А.
Киселев Т. Я.
Клаусон В. И.
Клычев А. М.
Коваленко А. В.
Кожухарь Е. Ф.
Конотоп В. И.
Косыгин А. Н.
Кузнецов В. В.
Кулаков Ф. Д.
Кулатов Т.
Куличенко Л. С.
Кунаев Д. А.
Кэбин И. Г.
Ломакин В. П.
Лыкова Л. П.
Ляшенко А. И.
Ляшко А. П.
Мазуров К. Т.
Манюшис И. А.
Марков Г. М.
Матчанов Н. М.
Машеров П. М.
Медунов С. Ф.
Метревели В. С.
Мийдла М. С.
Морозов И. П.
Мусагалиев Я.
Мухамедова О. К.
Набиев Р.
Нийн Л. А.
Николаева-Терешкова В. В.
Ниязбеков С. Б.
Новиков В. Н.
Нуриев З. Н.
Нуров К.
Огарков Н. В.
Пастухов Б. Н.
Патаридзе З. А.
Пельше А. Я.
Поляков И. Е.
Пономарев Б. Н.
Промыслов В. Ф.
Пухова З. П.
Расулов Д.
Рахимов К.
Рашидов Ш. Р.
Римбениек Р. А.
Романов Г. В.
Рубен В. П.
Рубэн Ю. Я.
Руденко Р. А.
Русаков К. В.
Рябов Я. П.
Салыков А.
Сахань В. М.
Сизов Г. Ф.
Сироткина Л. Е.
Смирнов Л. Н.
Смиртюков М. С.
Соломенцев М. С.
Стенько Г. Т.
Страутманис П. Я.
Стукалин Б. И.
Суслов М. А.
Суюмбаев А. С.
Табеев Ф. А.
Темирбаев М.
Теребилов В. И.
Тихонов Н. А.
Ткачук Г. И.
Толкунов Л. Н.
Трапезников С. П.
Туйтебаева Н.
Тумаев В. Ф
Тынель Л. Г.
Тяжельников Е. М
Умаханов М.-С. И.
Устинов Д. Ф.
Усубалиев Т. У.
Федосеев П. Н.
Халилов К. А.
Хлгатян Н. А.
Холов М.
Христич Н. Ф.
Христорадиов Ю. Н.
Худайбердыев Н. Д.
Чаковский А. Б.
Черненко К. У.
Шакиров М. З.
Шеварднадзе Э. А.
Шибаев А. И.
Шибалов А. Н.
Шитиков А. П.
Школьников А. М.
Шолохов М. А.
Щелоков Н. А.
Щербицкий В. В.
Юнак И. Х.
Яснов М. А.

СССР Лакхехьарча Совета Президиума Председатель
Л. И. БРЕЖНЕВ.

СССР Лакхехьарча Совета Президиума Секретарь
М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль.

МАССАНЕ А ДЕГ ТIАРА МОГАЮ

«Тхо парте гIулакха мутIахьа да»

Самардийнахьа вай Даьхен массе мпIинге санна вай республике а дар доккха цIей. Деладенна, дог гIоздаьнна дар адам. Из кхетадеш дар. Советски наха дег тIара къоабал а яь хьаллаьца йола вай вахара Керттерча Закона проект чIоагIъе аьнна хьайийллар ийсазлагIа хержача СССР Лаьхехьарча Совета аргIан йоаца ворхIлагIа сесси.

Цу йоккхача событена хетаь вай республика предприятешка, совхозашка колхозашка, тайп-тайпарча организацешка къахьегамхой митингаш хилар.

Сийрда яр Грозне керттера майда — В. И. Ленина цIерагIа майда. Михо теркаю байракхаш, лозунгаш, транспаранташ. Ек патриотически ашараш. Еррига майда йизза кагирхой ба: болхлой, студенташ, дешархой. СССР Лакхехьарча Совета VII сесси хьаеллара хетаяь городской кагирхой митинг хьаелл ВЛКСМ Грозненски горкома хьалхарча секретара Эльмурзаев Герсолтас. Дегаш тохадолийташ ек Советски Союза гимн.

Нов. Эльмурзаева дувц СССР 60 шера хьабенача наьъах, вай вахаре хиннача доккхийча хувцамех, кагирхой парте деша мутIахьа хиларах, кердача Конституце проект дег тIара къоабал а яь кагирхоша тIаэцарах.

ДIахо къамаьлаш дир:

«Красный молот» яхача завода мастера **Умалатов Саида,** Грозненски мехкдаьтта института студенткас **Должанская Галинас,** Советски Эскаре гIулакх деш волча **Кодобнов Н.,** иштта кхычар.

Митинга доакъашхоша города а республика а кагирхошкеи комсомольцашкеи кхайкарал дир. «Митинга доакъашхоша, — йовх цу тIа, — дош а лу лув а буъ комсомольцашеи кагирхошеи Ленина васкеташта, Октябра гIулакха, Коммунистически парте гIулакха мутIахьа болаш шоай дегай къонали йIовхали дIалургхиларах, шоай низи, хьнаари, знанеши ца кходеш вай Даьхе хозъеш, тоаеш, чIоагIъеш къахьегаргхиларах».

Кхайкарал тIайицачул тIехьагIа юха а ек Советски Союза гимн. Из митинг ший къаьстта маIан долаш хилар цхьадолча бераштa. Торжественни хьале царна комсомольски билеташ дIалу ВЛКСМ горкома хьалхарча секретара Эльмурзаев Герсолтас.

Митинг чакхйоалаш массане зизаш дохк Ленина памятника йисте.

Д. ИНАРКИ.

* * *

СССР Лакхехарча Совета VII сесси хьеллара хетаяь митингаш хиннай республика кхыча районашка а.

КЪОАБАЛ А Ю ХЬАЛ А ЛОАЦ

ЦIаккха ца хиннача тайпара хьинар айденна къахьегаш ба укх деношка берригa советски нах. Москве болх беш йолча ийсазлагIа хержача СССР Лакхехьарча Совета аргIан йоацача ворхIлагIча сессе депутаташа ювцаш йолча Советски Социалистически Республикай Союза Конституце (Керттерча Закона) проекта тIабийрза ба берригача советски наьха теркам, цар уйлаш, сакхетам.

Боккхача лоIамца ладийгIар аз цига КПСС ЦК Генеральни секретара, СССР Лакхехьарча Совета Президиума Председатела, СССР Конституционни Комиссе Председатела новкъоста Л. И. Брежнева яьча «Советски Социалистически Республикай Союза Конституце (Керттерча Закона) проектахи дерригача халкъо из ювцара итогехи» яхача докладага.

Дерригача халкъо биъ бетта дийцачул тIехьагIа тIаэцаргдолча исторически документо —кердача Конституце геттара йоккха моттиг дIалоацаргья советски наьха вахаре.

ТIаэцаргдола Керттера Закон — из да Сийлахь-боккхача Октябра тIехьарча 60 шера советски халкъа карагIдаьнар, из да болхлой класса, колхозни ахархой, халкъа интеллигенце вIалла йохаргйоаца цхьоагIо, халкъаштеи къамаштеи юкъера цIаккха дохаргдоаца, ди тIехьагIа чIоагIлуш латта доттагIал.

Къаьстта дика хеташ да политически лоархIам бола из документ советски халкъ Сийлахь-йоккхача Октябрьски социалистически революце 60 шу дизара накъадодача хана тIаэцаш хилар. Шолхленца цIей хургда цох.

Сайга доагIача даькъе сай новкъосташа — хьехархоша санна аз дег тIара къоабал а бу хьал а лоац керда Конституци тIаэцара хетабаь сессе болх. Вай Даьхен дика тIехье кхеяра сай низ кхоачар де дош а лу аз.

Л. ХАЦИЕВА,
Грознерча № 18 йолча юкъерча школа хьехархо.

Политдешара хьалхарча занятешкара

ШОАЙ ПАРТИЙНИ ДЕКХАР ДОВЗАШ

Вай мехка массанахьа санна укх деношка политически просвещене керда дешара шу дIадоладир Назрановски районе а. Укх шера къаьстта белгала я из ха. Цкъа-дале, дешара шу дIадоладеннад Сийлахь-боккхача Октябра 60 шу дузаш, шозлагIа — СССР керда Конституци тIаэцача деношка. Дешара керда шу оаха дIадоладир хIанз болх беча сессе чIоагIъергйола СССР кердача Конституце проект кхы цIаьккхаза а ювцарца. Иштта дIахо йодача хана оаха Iомаергья аргIана йоацача СССР Лакхехьарча Совета ворхIлагIча сессе материалаш, цига тIаэцаргдола керда Конституци, Сийлахь-боккхача Октябра 60 шу дизара сийна йолча торжественни заседане материалаш.

Укх шера тха районе политически дешар дешаш хургва 1681 саг, хIаьта экономически кхетам лакхбеш — 3699 саг. Хьалхара занятиш КПСС XXV съезда решенеш толамца кхоачашъяраи иттлагIча пятилетка план тIехдика чакхъяккхараи, Октябра 60 шу дизара даха ма-доаггIара накъадахараи хетаяь яр.

Къаьстта дика чакхъяьлар хьалхара занятиш «Электроинструмент» яхача заводе. Завода актови зал йизза болхлой гулбелар укхаза. Гулбеннараштa хьалхашка темах лаьца докладаш йир пропагандисташа: завода директора А. А. Мальсагова, керттерча инженера Х.-М. Тамасханова.

Массане дика кхетадеча тайпара дийцар цар парте XXV съезда решенеш кхоачаш а еш завода коллективо даьха толамаш.

Иштта кердача дешара шера хьалхара занятеш дика чакхъяьлар №№ 1, 2 йолча юкъерча школашка, райпо, мехклаьтта базе, кирпишкаш еча заводе, трикотажни фабрике. Цу организацей пропагандистски группай кулгалхой ба дуккхача хана дениз из болх беш хьабоагIа Ю. Я. Мальсагов, С. М. Арсельгов, Б. Барахоев, М. И. Джандигов, М. Хаутиев, Л. Н. Патрина, кхыбараш. Цар массане а чIоагIа хоза хеташ дийцар укх юбилейни шера шоай коллективаша даьхача толамех.

Дешара группашка дIа мел язвенна саг юкъе а волаш дIайихьар хьалхара занятеш. Уж иштта хилийтара чIоагIа йоакхо йир юкъхьанцарча парторганизацей секретараша.

Бакъда, районa цхьайолча организацешка цу гIулакха йоагIаш йола йоакхо ца еш моттигаш а нийсъелар. Масала, ледарло ялийтар № 432 йолча ПМК, марксизма-ленинизма лардаш Iомаеча трикотажни фабрика школо. Цар кулгалхоша И. Нальгиева, Н. О. Лынневас коллективаша баьча балха итогаш во хьагойтар. ВорхIбархI минут мара дIа ца лоацаш хиллар цар докладаш.

«Назрановский» совхоза пропагандист Д. И. Мальсагов занятешта дика кийчвенна вар, бакъда, деша дIаязбеннараш кIезига вIашагIкхийтар цига. ДIаязвенна хиннача 18 сагах 8 мара хьавена вацар. Цига хиннараша белгалдаьккхар дIахо йодача хана иштта гIулакх хулга ла йиш йоацилга. Совхоза керттерча бухгалтера Марзиев Махьмад-Гире, Аьлтий-Юртарча отделене управляюще Бекмурзиев Къурейша белгалдаьккхар экономически кхетам совбаккхара дешар вIашгIехьдаккха дезилга. Цу группашa мехка, республика, района, совхоза экономика Iомае еза, аьлар цар.

Совхоз-техникума пропагандисташа кхоачам болаш кийчо язар занятешта. КIоарга йийцанзар цар шоай темаш.

Дешара шу хIанз мара дIадоладенна дац. Хьалхарча занятешка хинна кхоачамбоацараш кхы ца хилийтар тийшa хургда цар пропагандисташ кийчбаларцеи партийни организацеша цу гIулакха йоакхо ярцеи. Шоай партийни декхар довзаш хила беза берригa коммунисташ шоаш а.

С. ТУМГОЕВ,
КПСС Назрановски райкома пропагандаи агитацеи отдела заведующе заместитель.

А. САГОВ,
тха собкор.

Редактор Т. А. ТЕБОЕВ.

Дешархошта—дика знанеш, лакха идейни боарам

Укх деношка республика пионерий Дворецe ВЛКСМ Нохч - ГIалгIай областной комитета пленум хилар. Цига «Дешара - кхетама балха боарам лакхбара школьни комсомольски организацей лоархIамах» доклад йир комсомола обкома секретара М. О. Холохоева.

«Берригa кагирхой юкъера дешар дешийтарга бахарахи юкъераобразовательни школа дIахо дегIайоалларахи» бола КПСС ЦК-аи СССР Министрий Советои баь соцам кхоачаш а беш, республикерча ВЛКСМ райкомаша, горкомаша, дешархойи хьехархойи комсомольски организацеша дикка болх баьб школашка беча дешара-кхетама балха боарам лакхбеш.

Парте указанеш ларде а лувцаш, республика комсомольски организацеша халкъа образоване органашца цхьана хаддаиза шоай низ тIаухийт дешархошта коммунистически кхетам балара гIулакх эргадоаккхаш тоадара.

Республика школашка идейно-политически, нравственни кхетам лулга вIаштIехьдоакх В. И. Ленина вахари гIулакхаши, идейни тIехьале. Сийлахь - боккхача Октябра, Коммунистически партеи Ленински комсомолеи истори кIоаргга Iомадарца.

Укх тIеххьарча шерашка дикка алсамъяьннай школай комсомольски организацеш. Педколлективашеи комсомольски организацешеи цхьана дикка болх бар бахьан долаш школашкарча дешара боарам лакхбеннаб.

Шерагара шерага дикагIа вIаштIехьдоакхх школьни комсомольски организацеша пхелагIа къахьегама четверть чакхйоаккхилга. 1977 шера дешархой производственни бригадашка, звеношка, къахьегаме лагерашка болх беш хилар 50 эзар дешархо.

Цунца цхьана докладчика а цул тIехьагIа къамаьлаш даьхар а белгалдаьккхар цхьайолча комсомола райкомий, горкомий, школай комсомольски организацей балха боарам КПСС XXV, ВЛКСМ XVII съездаша дIа ма-деххара ца хилар. Цхьацайолча школашка ледара латт дешархошца беш бола идейно-политически кхетамеи болх. Веденски Ачхой-Мартановски районий школашка наггахьа мара хилац политинформацеш. болх беш яц лекторски группаш, дикка болх бар бахьан долаш кханза даргдац ленински зачеташ чакхйоахилга.

Мела вIаштIехьбаьккхаб военно - патриотически болх Ножай-Юртовски, Назрановски, Ачхой-Мартановски районий школашка. Дукхача районий школашка хила ма-деззара латтац интернациональни, атеистически кхетам балара гIулакх.

ХIана вай Сийлахь-йоккхача Октябрьски революце цIейна накъадолхача хана кхы а тIагIертагIа бе беза коммунистически сакхетам болаш кагирхой хьалхебара тIаберзабаь болх, яхаш дуккхаза белгалдаьхар пленуме.

Пленуме иштта къамаьлаш дир Г. Эльмурзаева — ВЛКСМ Грозненски горкома хьалхарча секретара И. Троянске—№ 107 йолча Гудермесски юкъерча школа дешархочо, Ю. Усамова — ВЛКСМ Шалински райкома секретара, Л. Хайдановас — № 18 йолча МагIалбикерча юкъерча школа классеи школеи боацача балха йолча организаторо, Е. Бибиковас — республика прокуратура йоккхагIйолча гIончас, М. Умарова — республика просвещене министра, кхычар.

Дийцача дешах лаьца соцам тIайицар пленуме. Цу тIа ВЛКСМ райкомашкара, горкомашкара дIадийхар школьни комсомольски организацешта деш дола кулгал тоадолга, цар дешархошта кхетам луча хьинарегIа дакъалоацилга Iалашдар.

АГИТКОЛЛЕКТИВА ГIУЛАКХАШ

Берригача советски наха санна Шелковской района къахьегамхоша а дег тIара къоабальеш тIайицар КПСС ЦК (1977 ш.) майски Пленума решенеш, парте ЦК Генеральни секретара, Конституционни комиссе Председатела новкъоста Л. И. Брежнева цига яь доклад.

Районе массанахьа — предприятешка, учрежденешка, мехотрядашка, хьайбай фермашка, школашка, культура учрежденешка Iомаеш я Конституце проект. Кепатеха ара ма даьлла а из исторически документ дIадовзийтеи цунна пропаганда еи болабелар 1000 совгIа лектораш, политинформатораш, агитатораш. Районе болх беш я моллагIча деша я юрта къахьегамхошта лерттIа хьехам луш йола массазара 10 агитпункт. Укхаза царна довз партеи паччахьалкхеи чурчеи арахьарчеи политиках, къахьегама законодательствах дола бакъдараш.

Вай хIанз дувцаргда колхоза керттерча бухгалтера заместитела, къонача коммуниста А. И. Иванова кулгалдеча Менжинске цIерагIча колхозерча № 6 йолча агитпунктах. 250 саг Iоха йиш йолаш я цуи зал. Шовзткъа шу хьалха станице йоаццаш яг из клуб.

Моттигерча Советашка хоржамаш хинна доаллаше а СССР кердача Конституце проекта пропаганда яраи дIайовзийтараи хьайир массаза болх бу агитпункт. Агитколлектива бе безача балха план чIоагIйир колхоза парткомо.

Хьалхарча даькъе де дезарашца кхоачашдир хьоккхама агитаци кердайоаккхилга. Фойе кийчъяьй лаьрххIа уголок: эггара хьалха бIарг кхетаргболча моттиге хьалтехаяр кердача Конституце проект, истолаш тIа Iодехкар газеташ, журналаш. КПСС ЦК майски (1977 ш.) Пленума материалаши цига новкъоста Л. И. Брежнева яь доклади. Культура ЦIагIа дIачувоаллача хьалтехаяр проект Iомаяра колхозхой дизза дакъалацара тIахьехаш йола панно.

Агитационно-массовой балха дуккхача формаехи методехи пайда эц агитколлективо. Укхаза лекцеш еш, беседаш ю, хеттарийн жопийи сайренаш, багахбувцама журналаш хул. производстве хьалхле лелаерашца парте а къахьегама а ветеранашца, кхыболча цIи хезача нахаца вIашагIбетталу.

Безаме чакхъяьлар багахбувцама журнала укх деношка агитпункте хинна цхьа номер «Халкъа йоакхо ю» яхача темах доклад йир парткома секретара Т. И. Шавова. СалаIарах йолча колхозхой бокъонех дийцар Н. С. Бузиние, цун къамаьлаца дувзаш дIахо дийцар укх шерара хьувкъам чуэцача хьалхле лелаераша Б. Х. Хутаева, И. И. Ставринске, кхычар. Каст-каста къахьегама коллективашка яхе хул агитбригадаш.

Агитколлектива членел совгIа цу балха юкъеувз колхозхошца еча беседашка 40 шера районе, колхозе хинна доккхий социальни, экономически, культурни хувцамаш дувцаш бола специалисташ.

Агитколлектив ше 19 сагах латт. Цунна юкъе ва колхоза председатель, парткомеи комсомолеи комитетий секретараш, хьехархой, культпросветучрежденей болхлой, специалисташ, механизатораш. Колхозе бахача берригача наьха хьаштий лоархIам а беш вIашагIъеллай из состав.

Оттаяьй агитаторий дежурства график, къахьегамхошта бакъахьа хетарийи замечанейи учет лелаю книжка да агитпункте. Агитпункта балха плана юкъейихьай «СССР Керттера Закон», «Советски халкъ — керда исторически наьха юкъарле», «СССР къамийи народностейи доттагIал — социализма сийлахь-йоккха котало», «Дунеи тIа эггара йоккхагIа йола демократи» яха багахбувцама журналаш дIадахьара. «Паччахьалкхеи личности» плакаташи диаграммаши кийчъяра, кхыйолча мероприятей, лекцей, беседай цикл. Колхоза парткомо пропагандистий нн. Ивановеи Висараговеи агитпункта балхах йола отчет ший заседане йийца а йийца могайир. Агитпункта болх тоабара де дезараш белгалдаьхача колхоза парткомо цу балха боагIаш бола тIахьожам лоаттабу. Массанахьа а чIоагIа безам тIабодаши корта болаши йоккха къахьегама а политически а дог-уйла айенна, Сийлахь-боккхача Октябра 60 шу дизара толамашца накъадахара шерра социалистически яхь йоаржаяьй, КПСС XXV съезда решенеш кхоачашъяра бола бехктокхам лакхбеннаб.

Р. МУРТАЕВ,
КПСС Шелковской райкома секретарь.

ХIара рейс—экономически эффект йолаши тIехдикеи

МОСКВА. ХIара шера столицерча йиъ аэропорто 20 миллион гартга болча пассажираштa гIулакх ду. Ахкан замалахь хIара 2 — 3 минота самолет хьалгIотт Москвера. Ту тайпара сиха самолеташ лелача дика вIаштIехьбаьккха болх белга Iалашду Аэрофлота персонало, кердача хIанзарча радионавигационни средствашца, цу даькъе самолеташ Iоховшийтара автоматизировании система а йолаш, аэропорташ Iалашъяь хилар бахьан долаш.

ХьалхагIа араьнна хиннача самолеташта метта хIанз керда, дикагIа технико-экономически даннеш йола самолеташ я гIулакх деш — ИЛ-62, ТУ-154 ТУ-134, ЯК-40. кхыяраш.

Юбилейни шера йоаржаяьча социалистически яхье доккхий толамаш доах Домодедовски аэропредприятe пилоташа, штурманаша, инженераша, техникаша, болхлоша! Из коллектив коммунистически къахьегама коллектив яха сийлен цIи делаеш я, Аэрофлоте дIадоладаьча дуккхача дикача гIулакхий инициатор хиннай.

«ХIара рейс лакхара экономически эффект йолаши тIехдикеи чакхъяккха» яха домодедовций инициатива СССР гражлански авиаце Министерствоси авиаболхлой профсоюза ЦК-аси могаяьй.

ХIанз Аэрофлота дукхагIа йола подразделенеш цу авиапредприяте опыт караерзаеш а практика юкъейоалаеш а я.

СУРТА ТIА: хIанзара лайнераш Домодедова яхача аэропорте.

Н. АКИМОВЕИ,
В. МАСТЮКОВЕИ сурт.
ТАСС фотохроника.

СПОРТ

ХИ ТIАРА ЯХЬАШ

Укх тIеххьара шерашка спорта технически доакъоех йола яхьаш дукхагIа чакхъяха йолаьй вай городе. Цудухьа уж ма-йоаггIа вIаштIехьъяхара опыт вай республика ДОСААФа организацеша Iоаяьндаь хи тIарча-моторни спорта СССР XXIV чемпионат Черноречьерча Iам тIа чакхъяккха лаьрхIар.

Укх деношка чакхъяьннача цу чемпионате дакъалоацаш хилар ерригаш хIана яц аьнна йолча союзни республикай, хIаьта иштта Москваи Ленинградеи командаш.

Тайп-тайпарча классех долча мотораш доахкача лодкаш тIа командаштеи къаьст-къаьста болча спортсменаштеи юкъе диъ дийнахьа хьалхле къувсаш хилар чемпионата доакъашхой.

Кхычарел тIех хилар яхьай хIара дийнахьа керд-керда толамаш доахаш хьаена Украина барттайна команда. Цудухьа командни хьалхле цо яьккхар. ХIаьта шоллагIеи кхоалагIеи моттигаш Ленинградеи РСФСР-еи командашка кхаьчар.

Сакъердаме хилар къаьст-къаьстача спортсменашта юкъе лаьтта къовсам а. Гулбеннарий теркам къаьстта чIоагIа тIаозаш хилар «Вихрь» яха моторaш доахка лодкаш хехкаш бараштa юкъера яхьаш. Шийлодка тIа латтача мотора цIи баькъйир цига хьалхара моттиг яьккхача Эстоне столицерча инженер-энергетика СССР спорта мастера Тилль Калева.

М. САЛМАНОВ.

СУРТА ТIА: лакхерчун тIа — СССР чемпион К. Тилль; лохерчун тIа — мух мо масса финише дода лодка.

А. КЫЧИКОВА сурташ.

ФУТБОЛ

Ховш ма-хиллара, 3-ча октябре мехка футболах йолча чемпионата «А» класса хьалхарча лига командаша аргIанара тур чакхйоаккхаш Перьме моттигерча «Звездаца» ловзаш счет 2 : 3 а йолаш ийшай «Терек».

ХIаьта кхыйола командаш шоайла иштта лайзай: «Пахтакор» — «Кривбасс» — 2 : 0, «Памир» — «Металлург» — 3 : 1, «Торпедо» — «Нистру» — 4 : 0, «Колхозчи» — «Спартак» (Иваново-Франковск) — 4 : 1, «Кузбасс» — СКА — 1:0, «Уралмаш» — «Таврия» — 1 : 1, «Рубин» — «Спартак» (Орджоникидзе) — 2 : 0, «Динамо (Минск) — «Динамо» (Ленинград) — 0 : 2. «Спартак» (Москва) — «Шинник» — 0 : 0.

ХIанз хIара команда ялхворхI ловзар чакхдаккха мара ца дезаш чемпионата финиш гаргагIертача хана хьалхарча моттиге йоагIа 44 очко яьккха «Пахтакор». Узбекистана футболисташта тIаккхувш ба 43 очко йола Москвера спартаковцаши 42 очко яьккха Минскера динамовцаши. ХIаьта 34 очко яьккха «Терек» ворхIлагIча моттиге я.

МАССЕ КОНТИНЕНТАШ ТIАРА ЛАЬТТА ХУЛА ХIАМАШ

Укх шера Гаьнамалхбоален институте духхьашха кхаьча яьннай японски хьайба. Боккха а чам дола а сом беннаб цо. Бакъда, ахкан 30 градус йIовхалгара Iай 40 градус шелалга кхоачаш города бирсача климатически хьалашка кIезиг-дукха хувцаеннай цун га. Японерча ший йижарел лохагIа йисай, лохехьара дукхагIа дIаса яьржай.

Хабаровске кIезига ях къулбехьара ена гаьнаши кIотаргаши. Цудухьа Iилмахоша царна новкъостал ду кердача хьалашка уж йовлийтара. Паркашка, скверашка, бульвараш тIа хIанз го йиш я японски спирея, японски боалаш, тауше Iаждакъ, садзуме чебурешник. Уж еррига декоративни культураш мехкалах чакх а яьнна, юкъейоалаяьй город баьццара хургйолаш дIайогIа а могаеш.

— Къаьстта тха теркам тIаэзар массехк шу хьалха Японера ги а дена хьалкхеяьча сакурас, — дувц дендраре заведующе Кормилицына Алевтинас. Шийла Гаьнамалхбовлен Iа хиларо халонаш духьала йоах тхона уж мехкалах яхара, бакъда, тхо дог доахаш да из къулбехьен хIама а укх тIеххьарча хана Хабаровске зиза даьккха дIаоттарга.

16 гектар лаьттаи тIа дIаяьржа уллача цу дендраре тIа хIанз йолаш я эзар тайпа лаьттан тIа хьахула хIамаш: зизаш, кIотаргаш, дунен массе континенташкара гаьнаш.

Владимир ДОЛГОДВОРОВ,
АПН корреспондент.

ТЕЛЕВИДЕНИ

6 октябрь
I ПРОГРАММА

9.00 — Кердадараш. 9.10 Iуйранара гимнастика. 9.30 — «Книжка хьа вахаре». 10.15 — «Цхьан метте дуккхача шерашка ваха саг» яха бераштa дола художественни фильм. 11.25 — Новолипецки металлургически завода культура ЦIен эрсий халкъа хора концерт. 14.30 — СССР Лакхехьарча Совета аргIан йоацача ворхIлагIча сессе. 15.30 — «Самукъне старташ». 16.15 — «Луговске поэзи». 16.45 — «Догам». 17.15 — «Ираз дола бералла». Пионерийн дешархойн Московски городской Дворецa Локтова цIерагIча иллейи халхарийн ансамбла концерт. 18.00 — Кердадараш. 18.30—«Бераша сурташ дехк». 18.45 — СССР Лакхехьарча Совета аргIан йоацача ворхIлагIча сессе. 20.00 — ДIалокх СССР халкъа артиста, Ленински совгIата лауреата Рихтер Святослава. 21.00 — «Ха». Информационни программа. СССР Лакхехьарча Совета аргIан йоацача ворхIлагIча сессе. 22.00 — Съездий Кремлевски Дворецера искусства мастерийн артистически кагирхойн концерт. Йистедаьлча — кердадараш.

II ПРОГРАММА

18.00—«Аренашка диала селаIад» яха телевизионни документальни фильм. 18.25 — Сийлахь-боккхача Октябра 60 шу дизарга. Нохч-ГIалгIай литература исторецара. ЙиълагIа беседа (нохчий меттала). 18.40 — Кортамукъача республикай йохаргйоаца Союз. Документальни фильмай программа. 20.00 —«Нохч-ГIалгIайчу гIолла». Информационни программа (эрсий гIалгIай меттала). 20.20 — Советски композиторий иллеш. Фильм-концерт.

7 октябрь.
I ПРОГРАММА

9.00 — Кердадараш. 9.10 — Советски композиторий симфонически произведенеш кхоачашъю Центральни телевиденеи Ерригсоюзни радиои симфонически оркестро. Дирижер — Демченко. 9.55 — СССР Лакхехьарча Совета аргIан йоацача ворхIлагIча сессе. Йоккхача Кремлевский Дворецера трансляци. 14.30 — «Массаза малх хилба». Берий коллективий концерт. 14.55— «Хи тIара лампаш» яха бераштa дола художественни фильм. 16.10— «ДIахьалха долле, кIаьнкаш». 17.10 — Маяковский. «Хорошо» яха поэма. 17.55 — СССР къахьегамхой самодеятельни творчества Ерригсоюзни фестивала хоадам беш дола концерт. Съездий Кремлевски Дворецера трансляци. 21.00 — «Ха». Информационни программа. СССР Лакхехьарча Совета аргIан йоацача ворхIлагIча сессе. Йистеьaлча хоккеях йола СССР чемпионат. «Динамо» (Москва) — «Трактор» (Челябинск) Ленина цIерагIча Центральни стадиона спорта Дворецера передача.

II ПРОГРАММА

17.30 — «Къонача книжкаш дезарий клуб». 18.00 — «ХIара денна котало» яха телевизионни документальни фильм. 18.15— «Нохч-ГIалгIайчу гIолла». Информационни программа (эрсий, нохчий меттала). 18.35 — «ИттлагIча пятилетка балха никъ». КПСС обкома лектора Берсанукаева къамаьл (нохчий меттала). 18.50 — «Письмона тIехьа саг» (гIалгIай меттала). 19.10 — «Дунеи йисте» яха художественни фильм.

РАДИО

6 октябрь.

6.30 — Сийлахь-доккхача халкъа Сийлахь-доккха Закон. 6.45 — Хоамаш. 6.55 — Ашараш. 7.20 — «Грозненский рабочий», «Комсомольское племя» газетий обзор. 7.28 — «Сердало» газета обзор. 7.35 — Ашараш. 8.25 — «Къахьегамах дола иллиг» яха концерт (гIалгIай меттала). 8.40 — «Шоана, кхалнах» яха радиожурнал (нохчий меттала). 9.15 — «СелаIад». 9.45 — ДоттагIий оазаш. Флагмана гIанаш. Удмуртски радио передача. 17.00— Нохч-ГIалгIайчен спортивни вахар. 17.30 — «Советски общества социальни а идейни а цхьоагIо» яха беседа (гIалгIай меттала). 17.45 — «Са вахаре Октябрь». Микрофона хьалхашка ва Нохч-ГIалгIай АССР культура заслуженни болхло Саламов (нохчий меттала). 18.00 — Керда хоамаш (эрсий, нохчий, гIалгIай меттала). 18.40 — Болхлой дош (нохчий меттала).

7 октябрь.

6.30 — «СССР Лакхехьарча Совета сессе материалаша дог ураоттаду». 6.45 — Хоамаш. 6.55 — Ашараш. 7.20 — «Грозненский рабочий» газета обзор. 7.28 — «Ленинан некъ» газета обзор. 7.35 — Ашараш. 8.25 — Доттаденахи иразахи дола иллеш (нохчий меттала). 8.50 — Iилмани техникай кердадараш. 17.00 — «Вай мехка дай да». Тха интервью (нохчий меттала). 17.15— Даьхенахи партехи иллеш доах оаха (гIалгIай меттала). 17.25 — Керда хоамаш (эрсий, нохчий, гIалгIай меттала).

Хоамаш

Тахан республике гIоллеи Грознеи хувцалуш морхаш а йолаш, йоачан а йоацаш, малхбузехьара секунде 5 — 10 метр чIоагIа мух а хьекхаш хилеи фегара температура республике 6 — 11. Грозне 8 — 10 градус йIовхал йолаш хилеи тарлу.

Кхоана морхаш а йолаш, йоачан а йоацаш, тайп-тайпарча оагIонашкахьара секунде 3 — 7 метр чIоагIа мух а хьекхаш хилеи фегара температура буйсана 0 — 5, дийнахьа 14 — 19 градус йIовхал йолаш хилеи тарлу.

МЕТЕОСТАНЦИ.

ТХА АДРЕС: 364051, г. Грозный, Ленина, 9 (3-гIа этаж). Телефонаш: редактора — 3-44-96; редактора зам. — 3-39-11; бехктокхама секретара — 3-34-38; партийни вахареи культураи отделий — 3-61-46; промышленноста отдела — 3-42-30; юрта боахама отдела — 3-42-28; письмой отдела — 2-80-71; бухгалтере — 2-54-30, корректорске — 2-89-88.

НАШ АДРЕС: 364051, г. Грозный, ул. Ленина, 9 (3-й этаж). Телефоны: редактора — 3-44-96; зам. редактора — 3-39-11; ответствен ного секретаря — 3-34-38; отделов партийной жизни и культуры — 3-61-46; отдела промышленности — 3-42-30; отдела сельского хозяйства — 3-42-28; отдела писем — 3-74-68; бухгалтерии — 2-54-30; корректорской — 2-89-88.

Газет арадувл шинареи, ереи, шоаттеи деношка

СФ02441. «Грозненский рабочий» издательства типографи, Маяковске, 92. Типография издательства «Грозненский рабочий», ул. Маяковского, 92. Заказ № 7351.